

๕๐ บท

แสงธรรม

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ท.ช.

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๒๑

ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ท.ช.

ชาตะ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๓

มรณะ ๖ กันยายน ๒๕๒๑

ประวัติ

ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย เกิดเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๓ ที่บ้านถนนสีลม กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรพระยาพิจารณาปฤชามาตย์ (สุหร่าย วัชราภัย) และคุณหญิงพิจารณาปฤชามาตย์ (จำเริญ วัชราภัย) มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม ๙ คน คือ

๑.	นายประพันธ์ วัชราภัย	ถึงแก่กรรม
๒.	คุณหญิงดีรณสารวิศวกรรม	ถึงแก่กรรม
๓.	ท่านผู้หญิงศรีธรรมาธิเบศร์	ถึงแก่กรรม
๔.	ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย	ถึงแก่กรรม
๕.	นางสาวประพิศ วัชราภัย	
๖.	นายประพาส วัชราภัย	ถึงแก่กรรม
๗.	นายประพจน์ วัชราภัย	
๘.	นายประพนธ์ วัชราภัย	
๙.	นายประพงษ์ วัชราภัย	

เมื่อเยาว์ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญจนถึงชั้น ๒ (**Standard 2**) แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ สอบไล่ได้มัธยมปีที่ ๗ จึงได้ไป

ศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่ College de Cognac เมื่อจบแล้วได้เข้าเรียนต่อที่ Université de Lille จนสำเร็จได้รับ Certificat d' étude supérieures de Mathematique générales และ Certificat d' étude supérieures de Mathématique, Physique et Chémie.

เมื่อกลับมาประเทศไทยแล้ว ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ได้เข้ารับราชการโดยเป็นอาจารย์ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ และสอนอยู่จนถึงเกษียณอายุเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ได้สมรสกับนางสาวกิรดี เปา-โรหิตย์ บุตรีเจ้าพระยามุขมนตรี เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ มีบุตร ๑ คน คือ นายนิพัทธ์ วัชราภัย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ได้รับพระราชทาน คือ

จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย	เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑
เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔
จตุรถาภรณ์ช้างเผือก	เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๕
ตริตาภรณ์มงกุฎไทย	เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙

เหรียญจักรพรรดิมาลา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

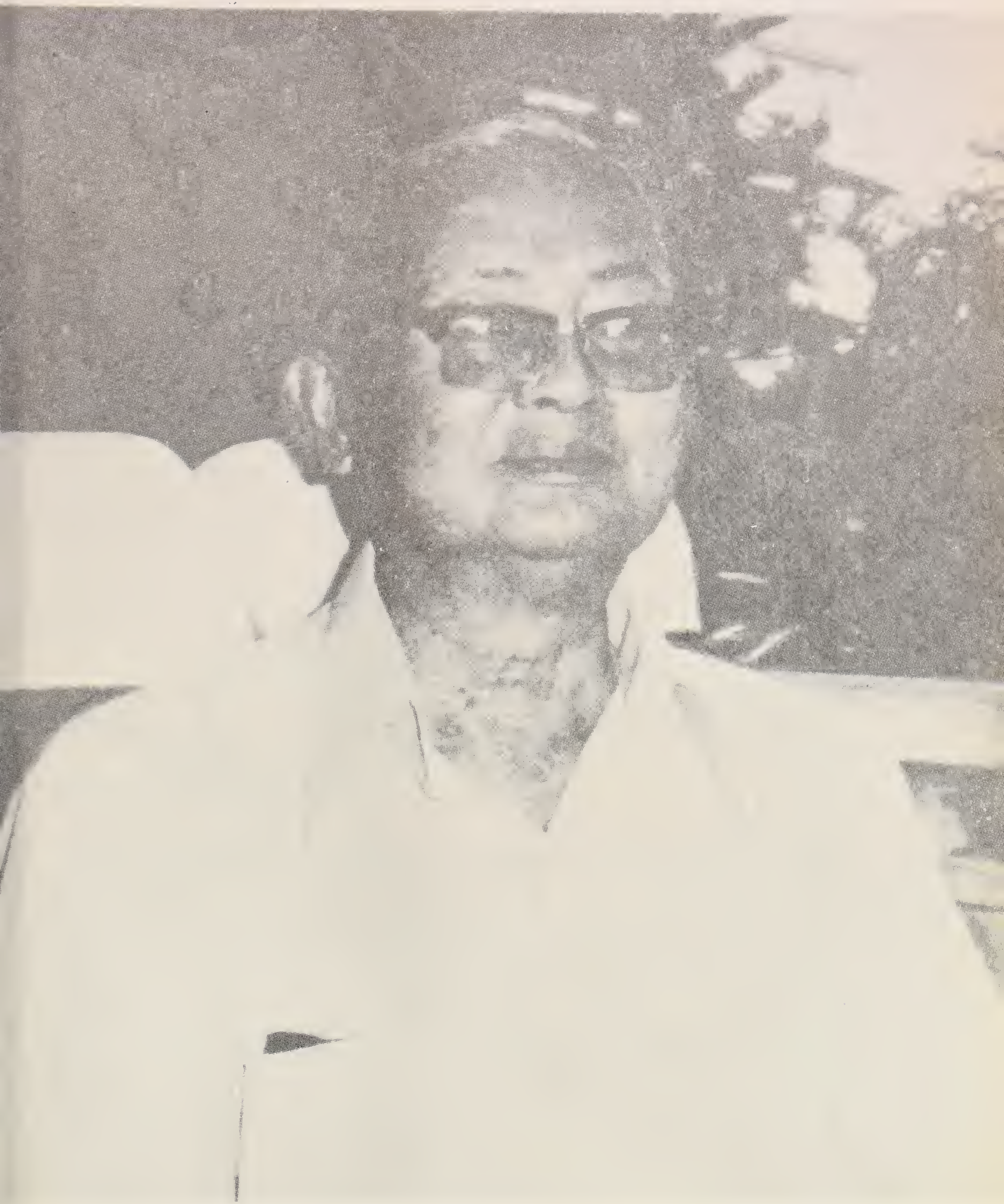
โดยปกติ ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย จัดว่าเป็นผู้มีสุขภาพปกติดีผู้หนึ่ง ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุรา ตลอดเวลาสี่สิบกว่าปีมานี้ เรียกได้ว่าไม่เคยเจ็บป่วยจนถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อเลย แม้แต่เมื่อภายหลังแพทย์ได้ตรวจพบว่าเป็นเบาหวานเมื่อ ๕–๖ ปีมาแล้วก็ตาม ก่อนหน้าที่จะถึงแก่กรรมเพียงสองสามวัน มีอาการเวียนศีรษะมาก แพทย์สงสัยว่าคงจะเป็นการอุดตันของเส้นโลหิตฝอยในสมอง จึงแนะนำให้ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล หลังจากที่ได้ตรวจร่างกายโดยละเอียดแล้ว ก็ปรากฏว่าเส้นโลหิตฝอยในสมองอุดตันจริงดังที่สงสัย ทว่าเป็นเส้นที่เล็กมากไม่เป็นที่น่าวิตกแต่ประการใด แพทย์ให้การรักษาเพียงวันเดียว อาการเวียนศีรษะก็ทุเลาลงมาก แต่ชรอยศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย จะหมดบุญเพียงเท่านี้ จึงเกิดการอุดตันของเส้นเลือดที่หัวใจซ้อนขึ้นอีก เป็นเหตุให้ศาสตราจารย์ประพัทธ์ วัชราภัย ถึงแก่กรรมโดยสงบอย่างฉับพลัน เมื่อเวลาประมาณ ๐๓.๓๕ น. วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๒๑ รวมอายุได้ ๖๘ ปี ๗ เดือน ๔ วัน

งานชุมนุมนักเรียนภาคพื้นยุโรป ณ กรุงบรัสเซลล์ ประเทศเบลเยี่ยม
ปี ค.ศ. ๑๙๓๖

ภาพถ่ายเมื่อครั้งไปทัศนาจรที่ประเทศฮ่องกงกับภรรยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐

ภาพถ่ายก่อนถึงแก่กรรมประมาณ ๓ เดือน

คำไว้อาลัย

ถึงแม้ว่าจะรู้อยู่แก่ใจแล้วว่า ทุกคนต้องตาย แต่เมื่อคุณประพัทธ์ต้องมาจากไปอย่างไม่คาดคิดเช่นนี้ จึงทำให้ดิฉันมีความเศร้าโศกเสียใจและว้าเหว่เป็นที่สุด คุณประพัทธ์เป็นคนอารมณ์เย็นมาก สมกับที่เป็นครูบาอาจารย์ ใจคอโอบอ้อมอารีต่อคนทั่วไป ตั้งแต่แต่งงานอยู่ด้วยกันมากว่าสี่สิบปี ไม่เคยปรากฏเลยสักครั้งเดียวว่า คุณประพัทธ์ปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มาขอให้ช่วย ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องหรือเพื่อนฝูงและในทุกเรื่อง จึงเป็นของธรรมดาเหลือเกินที่คุณประพัทธ์จะเป็นที่เคารพรักของญาติมิตรทั่วไป

โดยปกติ คุณประพัทธ์เป็นคนระวังเรื่องสุขภาพมาก เมื่อแต่งงานใหม่ ๆ ยังสูบบุหรี่บ้างแต่ไม่มาก ต่อมาก็เลิกสูบ เหล้าก็ไม่ดื่ม ไม่เคยป่วยจนถึงล้มหมอนนอนเสื่อเลย ครั้งนี้ดิฉันจึงเสียใจมากที่ยังไม่ได้พยาบาลสักเท่าใด เธอก็มาด่วนจากไปเสียก่อน เห็นจะเป็นความจริงที่โบราณกล่าวว่า คนที่บำเพ็ญแต่ความดีเท่านั้นที่เวลาจากไปจะจากไปอย่างสงบไม่ทุรนทุรายทรมาน คุณประพัทธ์เธอจึงไปอย่างสงบ โดยนอนหลับไปเลยชั่วนิรันดร์

ในการบำเพ็ญกุศลศพคุณประพัทธ์ ได้มีท่านผู้ที่เคารพนับถือและญาติมิตรกรุณามาให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ดิฉันขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย อนึ่ง ดิฉันขอขอบคุณ คุณทวี วรคุณ ที่ได้กรุณาอนุญาตให้นำเรื่อง หลวงพ่อทองวัดโบสถ์ ซึ่งคุณทวี วรคุณ ประพันธ์ประกวดได้รางวัลจาก UNESCO เมื่อปี 2510 มาพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณประพัทธ์ด้วย

ขออานิสงส์แห่งกุศลกรรมที่คุณประพัทธ์ได้ประกอบไว้ตลอดมา จงดลบันดาลให้วิญญาณคุณประพัทธ์ ประสพแต่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

สมใจ รัชไมตรี

บทที่ ๑ "พืชไมตรี"

พอฝนโชยลงบ่อยครั้งติด ๆ กัน พื้นดินก็ฉ่ำชุ่มด้วยน้ำฝน บรรดาพืชและต้นไม้ต่าง ๆ ที่อับเฉาและเหี่ยวแห้งมาแต่เมื่อแล้ง ก็กลับฟื้นงอกงามขึ้นใหม่ ต่างแทงหน่อแตกใบ สีสดเขียวสลอนไปหมด น่าดูน่าชม พืชงอกเพราะน้ำ พืชงามเพราะฝน ถ้าขาดน้ำไร้ฝนเสียแล้วก็ยากที่จะงอกและงามขึ้นได้

มีพืชอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยน้ำเหมือนกัน แต่เป็น "น้ำใจ" ไม่ใช่น้ำฝน พืชที่ว่านี้คือ "พืชไมตรี" นั่นเอง

ไมตรี ก็เหมือนกับพืชทั่ว ๆ ไป เพราะต้องปลูก ดังสุภาษิตพระร่วงที่ท่านสอนว่า "ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย" ดังนี้เป็นต้น

การปลูกไมตรี ได้แก่ คิดหวังดี มุ่งหวังดี ปรารถนาดี เพื่อให้ผู้อื่นเป็นสุข โดยเว้นจากการเบียดเบียน มุ่งร้ายเขา

ผู้มีจิตเปี่ยมด้วยเมตตา มากด้วยไมตรี ย่อมสร้างแต่มิตรไว้รอบตัว หรือปลูกมิตรไว้ทุกทิศ ทุกสถาน จึงมีแต่ผู้รักใคร่นับถือโดยทั่วไป ไม่มีศัตรูมุ่งชิงชัง และจะมีแต่ความเย็นใจเนืองนิตย์ อันเกิดจากพืชไมตรีที่ตนปลูกไว้อย่างงอกงามแล้วให้ผลนั่นเอง

อตฺถมฺหิ ชาตมฺหิ สุขา สหายา

เมื่อความต้องการเกิดขึ้น สหายเป็นผู้นำสุขมาให้

บทที่ ๒ "บทเรียนจากไก่"

พอสว่าง แม่ไก่ลุกขึ้นยืน หลังจากนอนกกลูกเล็ก ๆ ไว้ใต้ปีก ตลอดทั้งคืน แล้วชวนลูกออกหากิน โดยคุ้ยเขี่ยหาอาหารให้ลูก ลูกไก่น้อย ๆ คอยวิ่งรับเหยื่อจากแม่ อิ่มหนำทั่วกันทุกตัวแล้วชักเหนื่อย พักกันสักที แม่ไก่ล้มตัวลงให้ลูก ๆ มุดเข้าซุกใต้ปีก ลูกไก่ซึ่งกำลังซน แทนที่จะพัก บางตัวกลับวิ่งเล่นเตลิดไปจนชักจะไกล กา เหยี่ยว บินว่อนอยู่เบื้องบน แม่ไก่แสนจะห่วง ต้องเรียกลูกให้หลบเข้ามาใกล้ ๆ เมื่อเห็นว่าไม่มีอันตราย ลูก ๆ ชักจะท้องพร่องอีกแล้ว จึงออกหากินใหม่ต่อไป ตั้งแต่เช้าจนเย็นทุก ๆ วัน แม่ไก่ต้องเหน็ดเหนื่อยอย่างน่าเห็นใจ พอจะค่ำได้เวลาพักผ่อนก็เรียกลูก ๆ เข้ามาอยู่ใต้ปีก โดยแม่ไก่กกให้ลูกได้หลับอย่างสบายตลอดคืน โอ ! ความรักของแม่ อย่าว่าแต่คนเลย แม้ไก่ก็ยอมลำบากด้วยการเลี้ยงลูกของมัน จนลูกทั้งหมดเติบใหญ่ ปีกกล้าขาแข็งหากินเองได้แล้ว นั่นแหละ พ้นจากอกแม่ไปได้ที

ลูกไก่ที่โตจนเป็นไก่ใหญ่ขึ้นมาแล้ว มีตัวไหนบ้างที่เลี้ยงแม่ไก่ตอบแทนคุณ? ไม่มีเลย เพราะมันเป็นสัตว์ จึงไม่รู้คุณของแม่ที่เลี้ยงมันมา อนิจจา! แม่ไก่ แม่ไก่ที่น่าสงสาร เลี้ยงลูกมาแล้วจนลูกต่างรอดและเติบโตตามๆ กัน แต่ไม่ได้พึ่งลูกบ้างเลย

พ่อ แม่ ของเราทุกคนก็เหมือนกับแม่ไก่ โดยต้องลำบากเพราะเลี้ยงบุตรธิดามาแต่ต้นด้วยความรักอย่างแท้จริง จับจิต จับใจ ต้องหมดเปลือง เหนื่อยกาย เหนื่อยใจมามากมาย แต่ลูกบางคนก็เป็นเหมือนลูกไก่ไม่มีผิดเลย

จงเอาเยี่ยงแม่ไก่เถิด ที่ไม่ยอมทิ้งลูก

อย่าเอาอย่างลูกไก่ซึ่งโตแล้วละทิ้งแม่ตนเลย

พ่อแม่ของเรานั้น มีเพียง ๒ คนเท่านั้น และจะอยู่ด้วยเพื่อให้เราเลี้ยงท่านบ้างไม่นานนักหรอก

บทที่ ๓ "ผู้ทำลาย"

ในตัวของคน ๆ หนึ่ง ย่อมมีทั้งผู้สร้างทั้งผู้ทำลายอยู่ร่วมกัน ยามใดที่จิตใจเป็นปกติ ย่อมทำหน้าที่เป็นผู้สร้าง คือสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ ตลอดจนสร้างคุณงามความดีต่าง ๆ จนเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ และมีผู้สรรเสริญทั่วไป แต่ยามใดจิตใจไม่เป็นปกติ เช่นกระทบอารมณ์อันไม่เป็นที่พอใจ จนเกิดความโกรธ เกลียด ขึ้น ยามนั้นย่อมประพฤติเป็นผู้ทำลาย โดยเริ่มทำลายสิ่งของก่อน ของบางอย่างได้อุตส่าห์ประดิษฐ์ขึ้นมาด้วยความยากเย็น และใช้เวลานานวัน แต่เมื่อเกิดความโกรธขึ้น ก็ว่าวาม แล้วทำลายของนั้นจนเสียหายใช้การไม่ได้เพียงชั่วพริบตาเดียว จากนั้นก็ทำลายคุณงามความดีของตนเองต่อไปอีก ด้วยการสำแดงความเหี้ยมโหด เปิดเผยความหยาบช้าอันเคยซ่อนไว้อย่างมิดชิดในตัวให้ปรากฏออกมา ทำให้ผู้ที่เคยชมต้องตำหนิและชิงชัง ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังอาจทำลายและทำร้ายได้กระทั่งบุคคลที่ตนเคยเคารพ

และรักอย่างสุดซึ้ง เช่น บิดา มารดา บุตร ภรรยา และแม้แต่ตัวเอง ก็อาจกล้ายอมทำลายได้ดังมีตัวอย่างเป็นข่าวอยู่มากมาย

จงพยายามเลี้ยงแต่ผู้สร้างเถิด เพื่อความราบรื่นของชีวิต อย่าเลี้ยงผู้ทำลายไว้ให้เติบโตในตัวเราเลย เพราะจะทำให้เราต้องเสียใจอย่างสุดแสนในภายหลัง และ :–

ในขณะเริ่มโกรธ ก็จงรู้ตัวว่า "บัดนี้ผู้ทำลายกำลังจะแสดงบทบาทโดยพยายามมีอำนาจเหนือเราอีกแล้ว อย่ายอมตกอยู่ใต้อำนาจของมัน เพราะจะต้องถูกมันทำลายทุกอย่างอันยากที่จะให้คืนดีดังเก่าได้ในภายหลัง"

โกธาภิภูโต กุสลํ ชหาติ

ผู้ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมละกุศลเสีย

บทที่ ๔ "ที่พึ่ง"

ที่พึ่งของคนมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ที่พึ่งภายนอกอย่างหนึ่ง ที่พึ่งภายในอย่างหนึ่ง

ที่พึ่งภายนอก ได้แก่มีคนเป็นที่พึ่ง เช่นพึ่งบิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง พวกพ้องเพื่อนฝูง เป็นต้น ส่วนที่พึ่งภายในได้แก่มีธรรมเป็นที่พึ่ง คือมีคุณความดีในตนจนเป็นที่พึ่งของตนได้ เช่นมีความประพฤติดี ความรู้ดี ความเพียรดี ความรู้จักประมาณตนในการดำรงชีวิต เป็นต้น

ที่พึ่งทั้งสองอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้ทุกคนพยายามยึดที่พึ่งภายใน โดยอย่ามุ่งหวังพึ่งที่พึ่งภายนอกให้มากนัก เพราะที่พึ่งภายนอกย่อมเป็นที่พึ่งของคนได้ไม่ตลอด เช่น บิดา มารดา แม้ท่านจะรักและเมตตา หวังดีต่อเราอย่างมากมาย แต่ท่านไม่อาจจะอยู่กับเราได้ยั่งยืนตลอดไป หรือญาติพี่น้องเพื่อนฝูงก็เช่นกัน แม้ว่าจะพึ่งกันได้บ้าง

ก็พึ่งได้ในยามที่ยังรักและนับถือกันอยู่ แต่ในยามที่โกรธกัน เกลียดกัน ก็พึ่งกันไม่ได้ ส่วนการพึ่งคุณธรรมความดีนั้น เท่ากับพึ่งตนเอง ฉะนั้น จึงควรมุ่งพึ่งตนเอง ดีกว่าจะมุ่งหวังพึ่งผู้อื่น เพราะที่พึ่งอื่นอันใดจะดีเกินไปกว่าพึ่งตนเองนั้นย่อมไม่มี

อ.อ.

สนาถา วิหรถ มา อนาถา

ท่านทั้งหลายจงมีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าไม่มีที่พึ่งอยู่เลย

บทที่ ๕ "นิ่มนวล"

ข้าวที่รับประทาน ถ้าแข็งจนกระด้าง ก็มักจะกลืนไม่ค่อยลง เสื้อผ้าที่นุ่งห่ม ถ้าเนื้อหยาบนัก ก็ไม่มีผู้นิยมสวมใส่ เมื่อจะรับประทาน เขาก็พอใจได้ข้าวที่อ่อนละมุนละไมไม่กระด้าง จะซื้อเสื้อผ้า ก็ต้องการได้ผ้าเนื้อดี เนื้อละเอียด เพื่อสวมใส่ให้สบายตัว ข้อนี้ฉันใด

เป็นคน ถ้ามีนิสัยกระด้าง คือไม่นิ่มนวล และมีกิริยาวาจาหยาบคายไม่สุภาพ จะมีผู้ใดนิยมชมชอบและรักใคร่ เพราะเรื่องกระด้างและหยาบ เป็นเรื่องไม่ถูกใจคน

กิริยาที่นิ่มนวล วาจาที่สุภาพ เป็นเสน่ห์อันประเสริฐ ทำให้คนนิยมและพอใจอย่างสนิท ดุจดังข้าวอย่างดีที่หุงกำลังน่ารับประทาน และผ้าเนื้อละเอียด ย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้ต้องการบริโภคและใช้สอยฉันนั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่มีกิริยามรรยาทดี และพูดด้วยวาจาอันสุภาพอ่อนหวาน นิ่มนวล จึงได้เปรียบผู้หยาบคายแข็งกระด้างโดยประการทั้งปวงแน่นอน

อติตฺโก จ เวรวา
เป็นคนกระด้าง ก็มีเวร

บทที่ ๖ **"กระจกส่องใจ"**

ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องเล่าว่า :—

วันหนึ่ง พระราหุลนั่งอยู่ที่สวนมะม่วงแห่งหนึ่งในกรุงราชคฤห์

พระพุทธองค์เสด็จไป ณ ที่นั้น เมื่อประทับบนอาสนะเรียบร้อยแล้ว ได้ตรัสถามพระราหุล ว่า

"ราหุล กระจกเงามีประโยชน์อย่างไร ?"

"มีประโยชน์สำหรับส่อง พระเจ้าข้า" พระราหุลทูลตอบ

พระพุทธองค์จึงทรงประทานโอวาทแก่พระราหุลว่า

"ดูก่อนราหุล นี่แลฉันใด ปัญญาก็มีประโยชน์สำหรับสอดส่องฉันนั้น ก่อนที่เธอจะทำการงานสิ่งใด พึงพิจารณาดูให้ดีก่อน ถ้ารู้ว่าการงานที่จะทำนั้น เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองก็ดี เบียดเบียนผู้อื่นก็ดี หรือเบียดเบียนทั้งตนเองทั้งผู้อื่นก็ดี การงานเช่นนั้นเธอไม่ควรทำ แม้ในขณะที่ทำอยู่ก็พึงพิจารณาอย่างนั้นอีก ถ้ารู้ว่าเป็นโทษดังกล่าวแล้ว

ก็พึงงดเสีย ถ้ารู้ว่าไม่มีโทษ เธอพึงหมั่นทำเถิด หรือการงานที่ทำเสร็จไปแล้วก็พึงพิจารณาอย่างนั้นอีกเช่นกัน คือถ้ารู้ว่ามีโทษก็พึงสารภาพผิดแล้วก็สำรวมระวังต่อไป ถ้ารู้ว่าไม่มีโทษก็พึงยินดีปราโมทย์กับการงานที่บริสุทธิ์นั้นทุกคืนวันเถิด''

พระพุทธโอวาทซึ่งตรัสสอนแก่พระราหุลนี้ ถ้าเราทุกคนจะน้อมมาพิจารณาตรวจสอบดูกับการงานของเรา ซึ่งต้องทำเป็นประจำ ก็จะเป็นเสมือนมีกระจกเงาสำหรับส่องจิตใจ เพื่อป้องกันมิให้ทำงานผิดพลาด หรือแม้ผิดพลาดไปแล้วก็ยังมีโอกาสกลับตัวได้โดยง่าย เพราะมีสติรู้ตัวอยู่ จึงควรน้อมพระพุทธโอวาทในเรื่องนี้มาสู่ตัวเราเองโดยทั่วกัน

อ.อ.

ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ

ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด

บทที่ ๗ "พกหิน"

มีคำโบราณซึ่งสอนไว้ประโยคหนึ่งว่า "จงพกหิน อย่าพกนุ่น" ซึ่งคำสอนประโยคนี้ มีความหมายว่า :–

"หิน เป็นของหนัก ยากที่ลมจะพัดให้โยกหรือลอยขึ้นลงได้ ส่วนนุ่น เป็นของเบา ยามถูกลมกระพือพัดก็ย่อมลอยไปตามลมอย่างง่ายดาย แม้ตกลงพื้นล่างแล้ว ครั้นลมแรงก็กลับลอยขึ้นสู่เบื้องบนได้อีก จะหยุดนิ่งไม่ต้องหมุนขึ้น – ลงตามกระแสลมเยี่ยงหินไม่ได้

คนใจหนักแน่น คล้ายพกหิน หรือเหมือนเป็นหิน คือควบคุมใจของตนเองให้เป็นปกติคงที่อยู่ได้ตลอดเวลา ในเมื่อต้องประสบอารมณ์อันชอบหรือไม่ชอบ ก็สะกดใจเอาไว้ได้ ไม่เคลิบเคลิ้มหลงไหลหรือแสดงความวุ่นวายออกมาให้ปรากฏ เรียกว่าไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ส่อให้เห็นคุณลักษณะแห่งความเป็นบัณฑิตอย่างชัดเจน ทั้งเป็นคนมีเหตุมีผล ไม่คล้อยตามลมปากของคนอื่นง่าย ๆ

ส่วนคนใจไม่หนักแน่น คล้ายนุ่น หรือพกนุ่น เพราะมักแสดงธาตุแท้ของตนให้คนเห็นง่าย ๆ โดยประสบกับอารมณ์ที่ชอบหรือไม่ชอบก็แสดงอาการลิงโลดและซบเซาจนเห็นอย่างถนัด ไม่มีสติควบคุมตนเองตลอดจนเคลิ้มตามลมปากผู้อื่นอย่างง่ายดาย ซึ่งเป็นลักษณะของพาลชนคือคนโง่เขลาอย่างแท้จริง"

ฉะนั้น โบราณจึงสอนว่า ให้พกหิน คือต้องเป็นคนใจหนักแน่น จึงจะทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี และไม่ต้องโยกคลอนตามเหตุการณ์หรือลมปากของคนทั่วไป

วิหญฺญติ จิตฺตวสานุวตฺตี

ผู้ประพฤติตามอำนาจจิต ย่อมลำบาก

บทที่ ๘ "มรดกจากบรรพชน"

มีคนมักพูดทำนองน้อยใจว่า "ตนเป็นผู้อาภัพ เพราะบรรพบุรุษไม่ได้ให้มรดกไว้เยี่ยงคนอื่น ๆ จึงต้องตั้งตัวด้วยลำแข้งของตนเอง"

ความจริง ผู้ที่พูดเช่นนี้ยังเข้าใจผิดอยู่มาก เพราะทุกคนล้วนได้รับมรดกจากบรรพชนของตน ๆ อย่างเท่าเทียมกัน คือได้อวัยวะน้อยใหญ่ ตลอดจนสติปัญญามาเท่า ๆ กัน น้อยรายนักที่เกิดมาแล้วต้องพิกลพิการผิดธรรมดา

อันร่างกาย สติปัญญา เท่าที่มีนั้น เป็นสมบัติอันประเสริฐสุดดีวิเศษยิ่งกว่าทรัพย์สินหรือมรดกอื่น ๆ ทั้งสิ้น เพราะทุกคนได้ใช้สมบัติที่ติดตัวนี้ทำมาหากินเลี้ยงตัวเองได้โดยตลอด ทั้งยังเป็นเครื่องสร้างความสุขที่แท้จริงให้แก่ตนได้อีกด้วย

เงิน ทอง ที่ดิน บ้านเรือน เป็นต้น อันสมมติว่าเป็นสมบัตินั้นก็ย่อมกลับกลายเป็นวิบัติไปได้ในภายหลัง ทั้งไม่สามารถจะนำไปซื้อหา

ให้ได้ความสงบจิตเลย ส่วนร่างกาย สติปัญญา อันเป็นสมบัติติดตัว ย่อมไม่วิบัติจนหมดสิ้นเยี่ยงสมบัติอื่น ๆ ซ้ำถ้าผู้มีปัญญานำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ย่อมได้รับความสงบจิตในภายหลัง อันจัดว่าเป็นความสุขที่แท้จริงต่อไป

เพราะฉะนั้น จงภูมิใจในสมบัติเท่าที่ตนมีอยู่ โดยหมั่นระลึกว่า "ร่างกาย อวัยวะ สติปัญญา และชีวิตเหล่านี้ ล้วนเป็นมรดกซึ่งบรรพชนของตนได้มอบไว้ให้" แล้วจงพยายามใช้ทุกอย่างที่มีให้เกิดประโยชน์อันแท้จริงแก่ตนเถิด อย่ามัวนั่งคิด นอนคิด แล้วน้อยใจว่าตนอาภัพให้เสียเวลาโดยปราศจากประโยชน์เลย

กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ

ความได้เป็นมนุษย์ เป็นการยาก

บทที่ ๙ "หยุด"

องคุลิมาลโจร ผู้เงื้อดาบไล่ตามพระพุทธองค์ เพื่อจะมุ่งสังหารพระองค์ให้ได้จำนวนคนตายด้วยน้ำมือตนครบหนึ่งพัน รู้สึกอัศจรรย์ใจนักที่ตามพระพุทธองค์ไม่ทัน เมื่อเหนื่อยหนักจนจวนจะวิ่งต่อไปไม่ไหว จึงร้องเรียกพระองค์ว่า

"สมณะ หยุดก่อน หยุดก่อนสมณะ"

รับสั่งว่า "ดูก่อนองคุลิมาล ตถาคตหยุดแล้ว ท่านต่างหากที่ยังไม่หยุด" แล้วเสด็จดำเนินต่อไป

องคุลิมาลแสนจะขัดเคือง จึงกล่าวข้วงจาบว่า

"สมณะมุสา ปากว่าหยุด แต่ย่างเท้าเดิน ไม่ยอมหยุดตามที่พูด"

ตรัสตอบว่า "ตถาคตหยุดแล้ว คือหยุดจากการทำความชั่ว พูดชั่ว คิดชั่ว อย่างเด็ดขาด ท่านสิ ยังไม่หยุด คือยังยินดีทำบาปกรรมด้วยดวงจิตอันเหี้ยมโหดอยู่"

องคุลิมาลโจรได้สติ เห็นโทษของตนเอง โยนดาบทิ้ง วิ่งเข้าไปหมอบแทบพระยุคลบาทของพระพุทธองค์ แล้วขอบวช เลิกละความชั่วที่เคยทำทั้งปวง และภายหลังสามารถสำเร็จเป็นองค์อรหันต์ได้ ....

"ท่านละ ! หยุดหรือยัง ? หยุดจากการทำความชั่ว เพื่อความบริสุทธิ์ของท่านเอง"

มลา เว ปาปกา ธมฺมา อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ

บาปธรรมเป็นมลทินแท้ ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกอื่น

บทที่ ๑๐ "หยาดน้ำค้าง"

หยาดน้ำค้างซึ่งโปรยปรายลงมาจากเบื้องบนในยามราตรี และจับตามต้นไม้ ใบหน้า จนเปียกชุ่มมองเห็นได้อย่างชัดเจนตอนรุ่งอรุณนั้น ไม่นานเลย พอแสงจากดวงอาทิตย์กล้าขึ้น และลมพัดผ่านไป–มาชั่วครู่เดียวเท่านั้นก็พลันเหือดแห้งหายไปสิ้น จะเหลือไว้ก็เพียงแต่คราบพอให้เห็นรอยเท่านั้นเอง

ชีวิตของทุกคนก็ช่างไม่ผิดอะไรกับหยาดน้ำค้างเลย เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้ว มากวัน นานคืน ก็ต้องก้าวสู่วัยชราอันเป็นวัยที่แห้งเหี่ยวอับเฉา และเตรียมทอดร่างลงทิ้งในที่สุด คล้ายกับหยาดน้ำค้างที่ต้องสลายตัวเองเมื่อสิ้นรัตติกาลแล้ว ฉะนั้น

การพิจารณาให้รู้ความจริงของชีวิต และรู้ซึ้งลงไปว่า "เราต้องตายแน่นอน" ไม่มีทางขาดทุนเลย เพราะเป็นเหตุป้องกันมิให้ประมาท คนประมาท คือคนขาดสติ แม้มีชีวิตอยู่ก็เหมือนกับคนที่ตายแล้ว ส่วน

ผู้ไม่ประมาทย่อมได้รับสรรเสริญว่าเป็นคนไม่ตาย เพราะได้ใช้ชีวิตของตนด้วยการทำความดีให้เกิดประโยชน์แก่ตนทั้งด้านโลก ทั้งด้านธรรม ถึงสังขารร่างกายจักต้องสลายไปตามสภาพ แต่คุณความดีซึ่งผู้ไม่ประมาทสั่งสมเอาไว้ จะเหลืออยู่เป็นอนุสรณีย์ให้อนุชนได้รู้ ได้พลอยชื่นชมอีกต่อไปชั่วกาลนาน คล้ายกับหยาดน้ำค้างยามเช้า ซึ่งแม้จะเหือดแห้งแล้ว แต่ยังมีคราบจับติดอยู่ให้เห็นรอยเดิม ฉะนั้น

อปฺปญฺจิทํ ชีวิตมาหุ ธีรา

ปราชญ์กล่าวว่าชีวิตนี้น้อยนัก

บทที่ ๑๑ "อย่าพรากตัวจากพ่อแม่"

แม่นกเมื่อตกไข่แล้ว ต้องกกกอดระวังรักษาฟองไข่ในรัง พ่อนกก็เสมือนรู้หน้าที่ เที่ยวเสาะหาอาหารมาเผื่อแผ่แม่นก และช่วยกกไข่ให้บ้างเป็นบางครั้ง จนเมื่อลูกนกออกจากไข่แล้ว ทั้งนกพ่อ–นกแม่ต้องมีภาระเพิ่มอย่างหนัก ด้วยการบินขึ้น บินลง เพื่อหาเหยื่อมาเลี้ยงลูกน้อย ๆ ให้อิ่มหนำทั้งวัน ใครว่าคนเท่านั้นที่รักลูก ? ไม่จริงเลย สารพัดสัตว์ แม้พวกนก หนู มันก็รักลูกด้วยกันทั้งนั้น ต่างกันที่คนรักลูกจนตายจาก คือไม่ยอมละทิ้งหรือห่างลูก ส่วนสัตว์เมื่อลูกปีกกล้าขาแข็ง มีเรี่ยวแรงพอหากินได้เองแล้ว ก็แยกออกจากพ่อแม่ไปอยู่ตามลำพังต่อไป

คนมีอายุชอบเล่าเรื่องนกขุนทองให้เด็ก ๆ ฟังว่า ถ้ามีคนปีนต้นไม้ขึ้นไปจับเอาลูกของมันไปจากรัง เมื่อแม่นกกลับมาจากหาเหยื่อไม่เห็นลูกก็เสียใจ และบินโผขึ้นบนอากาศจนสูงแล้วหุบปีกปล่อยตัวลง

ให้กระทบกับพื้นดินอย่างแรงจนตาย ฉะนั้น ผู้ใหญ่บางคนจึงห้ามไม่ให้ลูกหลานจับลูกนกขุนทองมาเลี้ยง เพราะเกรงว่าแม่นกจะฆ่าตัวตายด้วยถูกพรากลูก ซึ่งจะเป็นบาปกรรมติดตัวไปเปล่า ๆ

จากเรื่องแม่นกขุนทองนี้ มีคติให้ทุกคนได้พิจารณาว่า แม้มันเป็นสัตว์ แต่มันรักลูกเป็นชีวิตจิตใจเช่นคนเหมือนกัน เมื่อถูกคนกลั่นแกล้งมาพรากเอาลูกของมันไป แม่นกจึงยอมตายเพราะเสียใจและเสียดายลูก ทั้ง ๆ ที่ความตายเป็นภัยอันสามัญสัตว์หวั่นเกรงเป็นที่สุด

คนบางคนพยายามพรากตัวเองไปจากพ่อแม่ แม้พ่อแม่จะสั่งสอนแนะนำให้เป็นคนดีก็ไม่เชื่อฟัง และไม่ยอมประพฤติตาม หลงคบเพื่อนชั่ว มิตรเทียม แล้วประพฤติตนเป็นคนเกเร ถึงกับกลายเป็นอันธพาลไป จึงอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านไม่ได้ ต้องถูกเขาเอาตัวไปอยู่ในคุกในตราง หรือในที่คุมขังตามความผิด เช่นนี้ คล้ายกับลูกนกขุนทองที่ถูกคนจับเอาตัวไปจากรัง พ่อแม่ย่อมนอนไม่หลับ กินไม่ได้ เกิดความเดือดร้อนใจ และเสียใจที่ลูกเป็นคนว่ายาก สอนยาก หัวดื้อ คบคนชั่วและประพฤติชั่วช้าเลวทราม จนพ่อแม่ต้องได้รับความทรมานอย่างร้ายกาจ

ดูตัวอย่างพ่อนก แม่นก ที่รักลูกมันเถิด แล้วจงคิดถึงคุณของพ่อแม่ตนเอง ว่าท่านรักเรา หวังดีต่อเราอย่างเลิศล้น อย่าทำตัวให้ท่าน

ทั้งสองต้องเศร้าโศก เสียใจเพราะเราประพฤติชั่วช้าเลย จะเป็นบาปกรรมอันร้ายกาจ เพราะทำให้พ่อแม่ผู้มีพระคุณต้องชอกช้ำจนน้ำตาตกด้วยเรื่องของเรา

อตฺตา หิ อตฺตโน คติ

ตนเที่ยว เป็นคติของตน

บทที่ ๑๒ "เข้าเถื่อนอย่าลืมพร้า"

โบราณสอนว่า "เข้าเถื่อนอย่าลืมพร้า" หมายความว่า ยามจำเป็นจะต้องเข้าป่าดงพงพีที่รกชัฏ จำต้องมีมีดพร้าอาวุธติดตัวไปด้วย เพื่อไว้ถากถางสิ่งรกรุงรัง เช่น กิ่งไม้ เถาวัลย์ เป็นต้น จะได้สัญจรในป่าโดยสะดวก

เรื่อง ถ้านำมาเทียบกับข้อปฏิบัติให้เป็นธรรมะก็พอจะได้ข้อปฏิบัติว่า "คนทุกคนเหมือนผู้เข้าป่า เพราะโลกที่อยู่นี้รกชัฏไปด้วยสิ่งรุงรังใจ มี รัก โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ผู้เข้าป่าถ้าไม่มีมีดพร้าอาวุธติดตัวไป ย่อมต้องหลงวนเวียนในป่ากว้าง กล่าวคือสังสารวัฏฏ์ ยากจะเห็นทางออก คือพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้"

สติ อุปมาดั่งอาวุธ เพราะมีลักษณะให้คนรู้สึกตัวไม่ประมาท คนรู้สึกตัว ย่อมไม่ลืมตัว เมื่อกระทบอารมณ์อันเย้ายวนใจให้รัก ให้ชอบก็ดี เย้ายวนใจให้โกรธเคืองก็ดี ชักนำใจให้ลุ่มหลงก็ดี ย่อมยั้งคิดและยับยั้งใจไว้ได้ ไม่เคลิ้มตามหลงติดอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ เยี่ยงผู้ที่

ประมาทขาดสติ ซึ่งจะต้องวนเวียนอยู่ในกองทุกข์ชั่วกาลนาน เพราะคล้ายมีม่านป่ามาบังขวางหน้าจนหาทางออกไม่ได้

สติ จึงเป็นธรรมะที่ควรปฏิบัติโดยทั่วกัน เพราะทุกคนล้วนคล้ายผู้อยู่ในป่า หรือกำลังเข้าป่า โดยต้องวุ่นวายกับเรื่องของโลก ซึ่งเต็มไปด้วยอารมณ์ให้กิเลสฟุ้งซ่านตลอดเวลา ไหน ๆ เมื่อต้องเข้าป่ากันแล้ว ก็ควรมีมีดพร้าอาวุธติดตัวไปด้วย คือต้องมีสติไว้กำกับใจของตน เพื่อเป็นเครื่องมือบุกเบิกและแหวกป่าที่ขวางหน้าออก โดยให้เห็นทางปฏิบัติอันจะนำตนให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงเสียได้ ฉะนั้น

บทที่ ๑๓ “ความเห็นใจ”

คำว่า “เห็นใจ” เป็นกิริยาหมายความว่า “รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจตัว” พูดง่าย ๆ ก็ว่า รู้จักช่วยเหลือแก่ผู้อื่นบ้างในเมื่อผู้นั้นต้องประสบเคราะห์กรรมก็ดี เกิดทุกข์ยากเดือดร้อนลำบากก็ดี เมื่อทราบเรื่องของเขาแล้ว ไม่นิ่งดูดายหรือเฉยเมยเสีย พยายามบั่ดเบ่าความทุกข์ยากเท่าที่พอจะช่วยเขาได้ แม้จะช่วยอะไรแก่เขาในด้านอื่น ๆ ไม่ได้เลย เพียงแต่แสดงน้ำใจให้เขารู้ว่า ตนก็พลอยเสียใจในเหตุการณ์ที่เขาต้องประสบนั้นด้วย ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “มีความเห็นใจผู้อื่น”

เรื่องของคนที่ต้องอยู่ด้วยกัน อยู่ใกล้กัน รู้จักกัน หรือมีการงานอันเกี่ยวข้องกัน จำต้องรู้จักช่วยเหลือแก่กันบ้างตามโอกาสอันควรจะช่วยเหลือเขา แม้ช่วยอย่างอื่นเขาไม่ได้ ก็ขอให้หัดเป็นผู้รู้จักเห็นใจผู้อื่นบ้าง เพราะเรื่องแสดงความเห็นใจ ไม่ต้องใช้ทุนรอนหรือทรัพย์สินอันใดเลย เพียงแต่แสดงน้ำใจไมตรีให้ปรากฏเท่านั้นเอง และการให้

ทำนองนี้ เข้าลักษณะ "เสียเพื่อได้" คือเสียแต่นิดหน่อย แต่ได้รับความรัก ความนับถือ ความคุ้นเคย จากผู้ที่เราแสดงความเห็นใจเขาเพิ่มกว่าเก่าอย่างมากทีเดียว

จึงไม่ควรทำตัวเป็นคนคับแคบ แม้จะให้อะไรแก่ผู้อื่นไม่ได้ ก็จงพยายามให้ความเห็นใจแก่เขาเถิด เพื่อได้รับความเห็นใจจากเขาตอบแทนบ้างในภายหลัง

ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ

ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้

บทที่ ๑๔ "นกกระต้อยตีวิด"

นกกระต้อยตีวิด ตัวเล็กขนาดนกเขา แต่มีลักษณะประหลาดผิดกว่านกอื่น ๆ ทั้งหลาย คือเมื่อนอนต้องนอนหงายชูเท้าชี้ขึ้นไปบนอากาศ เรื่องนี้ โบราณเล่าว่า เพราะมันกลัวฟ้าจะถล่มทับ จึงนอนเอาหลังหงายลงดิน ยกเท้าตั้งท่าขึ้นเตรียมยันรับไว้ หากฟ้าถล่มลงมาจริงก็จะกระทบเท้าของมันก่อน เพื่อป้องกันมิให้ตัวมันต้องเป็นอันตรายโดยถูกฟ้าทับตาย

ลักษณะและความเข้าใจของนกกระต้อยตีวิด จึงเป็นเรื่องชวนให้น่าขัน หากว่าฟ้าถล่มลงมาจริง ๆ แล้ว เท้าน้อย ๆ ของเจ้านกเท่านี้น่ะหรือจะทนรับน้ำหนักของฟ้าไว้ได้ ? ความโง่ของนกกระต้อยตีวิดในเรื่องนี้ จึงมีคติทำให้คิดเทียบถึงลักษณะของคนบางคนได้ กล่าวคือ :—

คนบางคนนั้น เป็นผู้ไม่ฉลาด มีความสามารถแต่เพียงเล็กน้อย แต่กลับเข้าใจผิดคิดว่าตนเองเก่งกาจและฉลาดกว่าผู้อื่นทั้งสิ้น แล้ว

เหยียดหยาม ดูหมิ่น ตำหนิติเตียนคนที่เขาฉลาดยิ่งกว่าตน และสามารถกว่าตน ตลอดจนเห่อเหิมทะนงตนว่าทำงานได้ทุกชนิดไม่ว่าจะยากหรือง่าย คล้ายกับนกโง่ที่เข้าใจว่าเท้าน้อย ๆ ทั้งคู่ของตนจะทนรับน้ำหนักของฟ้าซึ่งจะถล่มลงมาได้ แต่พอต้องรับผิดชอบเรื่องการงาน ด้วยความที่ตนเป็นผู้มีความรู้ไม่เพียงพอ ไม่ฉลาดทุกอย่างไป ทั้งไม่สันทัดต่องานเช่นนั้นด้วย จึงทำให้ดำเนินงานไปผิดพลาดบกพร่อง จนมีผลเสียหายอย่างร้ายแรงในภายหลัง คนเช่นนี้มีอยู่มากนัก

เอาเรื่องนกกระต้อยตีวิดนี้เป็นคติเพื่อสำรวจดูตนเอง แล้วอย่าสำคัญตนผิด คิดว่าตนเก่งกาจ เฉลียวฉลาดเหมือนอย่างนกโง่นั้น

แต่ถ้าต้องอยู่ใกล้ชิดกับคนชนิดนกกระต้อยตีวิด จงอย่าขุ่นเคืองหรือขัดคอเขา ปล่อยให้นอนหงายยกเท้าชี้ฟ้าอวดความโง่ของเขาให้ประจักษ์แจ้งแก่ชาวโลกไปตามเรื่องดีกว่า อย่าสนใจให้เป็นกังวลแก่เราเองเลย

บทที่ ๑๔ "รสปาก"

สุนทรภู่ บรมครูในเชิงกลอน ได้ประพันธ์เรื่องรสของปากไว้ตอนหนึ่งว่า

"อันรสปากหากหวานก็หวานเด็ด
บรเพ็ดก็ไม่มากเหมือนปากขม
มีดว่าคมก็ไม่มากเหมือนปากคม
รสหวานขมก็ไม่มากเหมือนปากคน" ดังนี้

พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงว่าปากคนมีรสย่อ ๆ ๓ รส คือ เหม็น หอม และหวาน

คนปากเหม็น เรียกว่า "คูถภาณี" ได้แก่ผู้ที่มีปกติ พูดเท็จ จนคนทั้งหลายเกลียดชัง ไม่เชื่อถือถ้อยคำ ยิ่งพูดยิ่งทำลายตนเอง จึงเรียกว่าเป็นคนปากเหม็น

คนปากหอม เรียกว่า "ปุบผภาณี" ได้แก่ผู้พูดจริง พูดคำสัตย์ ไม่ยอมพูดเท็จแม้เป็นเรื่องเข้าข้างตนเอง จนคนนิยมเชื่อถือทุกคำที่พูดออกมา จึงเรียกว่าเป็นคนปากหอม

คนปากหวาน เรียกว่า "มธุรภาณี" ได้แก่ผู้ที่พูดแต่คำจริง และพูดไพเราะ นิ่มนวล ชวนฟัง เพราะฟังแล้วสบายหู ดูดดื่ม จับใจ อยากฟังไม่รู้เบื่อ คล้ายมดไม่อิ่มต่อความหวานของน้ำตาลฉะนั้น จึงเรียกว่าเป็นคนปากหวาน

ปากที่เราใช้พูด พูดแล้วย่อมเข้าหูคน เพราะเขาฟังรู้เรื่อง คนที่จำเป็นต้องพูด จึงควรแต่งปรุงรสของปากให้มีรสหอม, รสหวาน, ด้วยพูดแต่ถ้อยคำเป็นสัตย์เป็นจริง หรือถ้อยคำที่ดูดดื่มจับใจคน ซึ่งเรียกว่า ปุบผภาณี พูดหอม มธุรภาณี พูดหวาน อย่าปล่อยคำเท็จคำหยาบคายให้หลุดออกจากปากตน อันจะเป็นคูถภาณี พูดเหม็น เพราะเป็นการทำลายตัวเอง ฆ่าตัวเอง ดังบางคนที่ต้องเดือดร้อน ลำบาก ทุกข์ยาก เพราะปากตนแท้ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องน่าสงสารเป็นที่สุด

บทที่ ๑๖ "พระเดช–พระคุณ"

ในโลกนี้ มีสภาพให้เกิดความสว่างตามธรรมชาติ ซึ่งเห็นได้โดยง่าย ๒ ประการ คือ ๑. ดวงอาทิตย์ ๒. ดวงจันทร์

ดวงอาทิตย์นั้น มีลักษณะร้อนแรง มีอำนาจ เดช เป็นที่น่าเกรงขาม ส่วนดวงจันทร์ มีลักษณะนวลเย็น เป็นที่น่าชื่นชม และดวงอาทิตย์เป็นดาวเพลิงดวงใหญ่ลอยเด่นเพียงดวงเดียว ไม่มีดาวอื่นเป็นบริวาร ส่วนดวงจันทร์ มีดาวอื่นเป็นบริวารแวดล้อมมากมาย

ดวงอาทิตย์นั้น เปรียบประดุจพระเดช คืออำนาจ ผู้มีอำนาจถึงจะมีคนเกรงกลัว แต่ก็ไม่มีผู้ใดรักใคร่ ดวงจันทร์ อุปมาด้วยพระคุณซึ่งเยือกเย็นใจ ผู้มีพระคุณ มีความเมตตา ย่อมมีผู้รักใคร่จงรักภักดี ทั้งพระเดชพระคุณนี้แม้จำเป็นที่ผู้ใหญ่จะต้องใช้คู่กันไปก็จริง แต่ควรให้หนักเรื่องพระคุณยิ่งกว่าเรื่องพระเดช เพราะถ้าใช้แต่พระเดชหรือหนักด้วยพระเดชอย่างเดียว ย่อมได้ผลแบบดวงอาทิตย์ คือถึงจะสว่างเป็นประโยชน์ แต่ก็ร้อนจนไม่มีบริวาร ส่วนผู้ใหญ่ที่หนักด้วยพระคุณ

ย่อมได้เปรียบกว่า แม้จะสว่างไม่มากนัก แต่ก็ไม่ร้อน เพราะสาดแต่ความเยือกเย็นให้แก่ผู้น้อยทั่วไป ฉะนั้น บริวารจึงแวดล้อมเพราะเกิดความจงรักภักดี ดุจดวงดาวทั้งหลายซึ่งห้อมล้อมเฉพาะดวงจันทร์ อันปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในราตรีแห่งศุกรปักษ์ คือคืนข้างขึ้น ฉะนั้น

ผู้ใหญ่ที่ฉลาด ย่อมทำตัวเป็นดวงจันทร์ คือใช้พระคุณเป็นหลักในการปกครอง ไม่ทำตัวเป็นดวงอาทิตย์ คือไม่ใช้พระเดชพร่ำเพรื่อในเมื่อยังไม่ถึงคราวจำเป็นที่จะต้องใช้

เราท่านทุกคน ต่างชอบความเยือกเย็นด้วยกันและปรารถนาผู้ใหญ่ที่เพียบพร้อมด้วยพระคุณโดยทั่วกัน

บทที่ ๑๗ "ไม้อ้อ"

ไม้อ้อ เป็นไม้จำพวกหนึ่ง ซึ่งลำต้นเป็นปล้องคล้ายอ้อยแต่ข้างในกลวง ชอบขึ้นเป็นพงในที่ชื้นแฉะ เช่นตามริมห้วย หนอง คลอง หรือลำธาร

เรื่องไม้อ้อ หรือต้นอ้อ มีผู้ฉลาดนำไปแต่งเป็นนิทานสอนเด็ก สอนผู้ใหญ่ หลายเรื่อง แต่เรื่องที่ได้ยินกันอย่างชินหู คือ เรื่องต้นไทรกับต้นอ้อ เค้าเรื่องย่อ ๆ มีว่า

"ต้นไทรเป็นไม้ใหญ่ คืนวันหนึ่งเกิดพายุแรงแต่ก็ยืนต้นสู้พายุอย่างไม่ลดละ ในที่สุด ไม่สามารถทานแรงของพายุได้จึงหักโค่นลอยตามน้ำไปติดอยู่ที่กออ้อ

ส่วนไม้อ้อ รู้จักลู่ไปตามแรงลม ไม่แข็งข้อยืนสู้พายุที่กระชากพัดเหมือนต้นไทร จึงพ้นอันตรายจากพายุร้ายนั้นได้"

คติของเรื่องก็คือ การทำตัวเป็นไม้อ้อโดยยอมโอนอ่อนต่อผู้มีอำนาจด้วยการไม่แข็งกระด้าง ย่อมให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองในยามคับขัน ส่วนการทำตัวเป็นไม้ไทร ไม่ยอมอ่อนแก่ใครเลยไม่ว่าเวลาใด มุ่งแต่อวดกล้าใช้ความแข็งและความกระด้างของตนตลอดเวลา ย่อมเป็นเหตุทำลายตัวเองอย่างแน่นอน

วโส อิสฺสริยํ โลเก

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก

บทที่ ๑๘ "สะดุ้งมาร"

พระพุทธรูปปางสะดุ้งมาร มีพุทธลักษณะประทับนั่งสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายแบหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวากุมพระชานุ (เข่า) ขวามั่น พระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างเป็นพระประธานตามโบสถ์หรือวิหารในวัดต่าง ๆ

มีอธิบายเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางสะดุ้งมารนี้ว่า "ในคืนวันที่พระมหาบุรุษประทับนั่งสมาธิ เพื่อทรงบำเพ็ญเพียรให้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระยามารได้ยกพยุหเสนามากระทำการห้อมล้อมคุกคามขับไล่ ประสงค์เพื่อมิให้ได้ตรัสรู้ ครั้งแรกเมื่อทรงสดับสุรสำเนียงเสียงโห่ร้องและขู่จากมารทั้งปวง ทรงสะดุ้งกลัวเพราะตกพระทัยจะเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ แต่เวสารัชชกรณธรรมอันมีประจำในพระทัยทำให้ทรงกล้าหาญ ไม่ครั่นคร้ามต่อมารทั้งปวง จึงทรงใช้พระหัตถ์ขวากดกุมที่พระชานุด้านขวาไว้มั่นคงไม่ยอมให้ลุกขึ้น และได้ทรงตั้งอธิษฐานจิตมั่นคงคิดต่อสู้พระยามาร ในที่สุดด้วยบารมีธรรมซึ่งทรงอบรมแล้วด้วยดีอัน

เสมือนอาวุธวิเศษซึ่งเข้าต่อสู้กับพระยามารและไพร่พลทั้งปวง จึงทรงสามารถชนะมารทั้งปวงได้ ได้ตรัสรู้สมที่ตั้งพระทัยไว้ ก่อนรุ่งอรุณของวันใหม่ในราตรีนั้นเอง”

เมื่อมองดูพระพุทธรูปปางสะดุ้งมารแล้ว เป็นคติสอนใจได้ว่า “เมื่อตั้งใจจะทำงานสิ่งใดก็ตาม แม้มีอุปสรรคขัดขวาง หรือถูกข่มขู่ให้เกรงกลัว ซึ่งอุปสรรคหรือศัตรูเหล่านั้น เหมือนกับเป็นพวกพระยามารและเสนามาร ฉะนั้น จงเพียงแต่สะดุ้งมาร อย่ายอมพ่ายแพ้ต่ออุปสรรคและศัตรูโดยง่าย ๆ จงรวบรวมจิตใจให้มั่นคงกล้าหาญ และพยายามบากบั่นจนงานที่มุ่งทำเสร็จลงได้ตามที่ตั้งใจ ถ้าทำได้เช่นนี้ชื่อว่า ชนะมาร ไม่แพ้มาร ดุจดังพระพุทธองค์ แม้สะดุ้งต่อมารแล้ว แต่ทรงสามารถต่อสู้จนเหล่ามารนั้นต้องพ่ายแพ้พระองค์ไปเองในที่สุด”

บทที่ ๑๙ "ออมไว้ไม่ลำบาก"

เมล็ดฝนที่ตกลงทีละหยาด ทำให้ภาชนะที่หงายรับเต็มด้วยน้ำฝนได้ ปลวกตัวเล็ก ๆ สามารถทำรังได้ใหญ่โตเกินตัว ผึ้งบินไปดูดเก็บเอาเกษรดอกไม้ในที่ไกล นำเอาน้ำหวานมาเก็บไว้ในรัง จนมนุษย์ซึ่งฉลาดกว่าไปแย่งเอามากินเป็นอาหาร ทั้งหมดนี้ เกิดด้วยความรวบรวมพยายาม และสั่งสมไว้ คนทุกคน ถ้าทำตัวเหมือนเมล็ดฝน เอาอย่างปลวก ขยันอย่างผึ้ง คำว่า ยากจนค่นแค้นย่อมไม่เกิดแก่ตนอย่างแน่นอน

ผู้ที่ทำมาหากินตามกำลัง ตามความสามารถ มีรายได้เป็นประจำอยู่แล้ว แต่บางคนหาทรัพย์ได้มา ก็กินหมด ใช้หมด หรือกินจนไม่พอใช้จนไม่พอ การรู้จักประมาณตน โดยกินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน ใช้เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่ไม่จำเป็นก็ใช้ เมื่อมีรายได้แล้วพยายามออมให้เป็นรายเหลือให้ได้ ไม่ต้องเหลือมากเพียงวันละหนึ่งสลึงหนึ่งบาทเท่านั้น กว่าจะถึงเวลาแก่เฒ่าชราลงหมดกำลังวังชาจะทำมาหากินได้ ก็คงจะมีทรัพย์ที่ออมไว้แต่ต้นเป็นกอบ เป็นกำ ไว้อาศัยเลี้ยงตัวเอง ไม่ต้อง

ชอกช้ำใจเพราะไม่มีใครยอมให้พึ่ง ไม่ต้องรบกวนใคร เพราะพึ่งตัวเองได้ นับว่าเป็นผู้มีเกียรติจนตลอดชีวิตที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตราบเท่าวัยชรา

ยังไม่เป็นการสายไปนักถ้าเราจะเริ่มต้นออมทรัพย์ เพื่อชีวิตอนาคตตั้งแต่วันนี้ไป พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานก่อกำเนิดธนาคารออมสินขึ้น เพื่อเป็นสถานที่สำหรับเก็บออมทรัพย์ไว้ให้แก่พวกเราทุกคนเป็นเวลานานมาแล้ว การออมทรัพย์ของตนวันละเล็กละน้อย เสมือนเมล็ดฝนที่ตกลงทีละหยาดยังเต็มภาชนะที่รองรับได้ หรือคล้ายจอมปลวกสูงใหญ่ ซึ่งเกิดด้วยเรี่ยวแรงกำลังของฝูงปลวกตัวเล็ก ๆ ช่วยกันก่อขึ้น หรือว่ารังผึ้งซึ่งผึ้งทั้งหลายสะสมเก็บน้ำหวานไว้ทีละเล็ก ละน้อย

เริ่มต้นชีวิตใหม่ของเราเสียแต่บัดนี้ ความสุขกำลังรอเราอยู่เบื้องหน้าแล้ว

ส.ก.

ตํ คณฺเหยฺย ยทปณฺณกํ

สิ่งใดไม่ผิด พึงถือเอาสิ่งนั้น

บทที่ ๒๐ "ประตูสวรรค์–บันไดทอง"

ทุกศาสนาสอนเหมือนกันว่า พ่อแม่คือ "ประตูสวรรค์ หรือบันไดทองของลูก" โดยมีอธิบายว่า ลูกคนใดปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่ของตน จะได้รับความสุขความจริญตลอดไป และได้ย้ำไว้อีกเช่นกันในทุกศาสนาว่า "พ่อแม่เป็นขุมนรกสำหรับลูกที่ปฏิบัติผิดและละเมิดล่วงเกินต่อท่าน"

พ่อแม่ เป็นเทวดา เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ และเป็นอะไรที่ดี ๆ ที่ประเสริฐอีกหลายอย่างแก่ลูก ชีวิตลูกทุกคนตั้งต้นมาจากพ่อแม่ ขาดพ่อแม่แล้วย่อมไม่ได้กำเนิดเป็นคนแน่นอน พระคุณของท่านจึงอยู่เหนือสิ่งประเสริฐทั้งสิ้นในโลก จนไม่มีผู้ใดจะสามารถคำนวณนับพระคุณและพรรณนาพระคุณของท่านให้สิ้นสุดได้

พ่อแม่ เป็นบุคคลที่สมควรได้รับความเคารพ นับถือ เทอดทูนจากลูก ลูกไม่ควรละเมิดล่วงเกินท่านแม้เพียงน้ำใจ ผู้สำนึกในพระคุณ

ด้วยมีกตัญญู และปฏิการะตอบแทนพระคุณพ่อแม่ด้วยมีกตเวทีประจำใจ ย่อมได้รับยกย่องว่าเป็นคนดี โลกยกย่องคนกตัญญู–กตเวทีเท่านั้น มิได้สรรเสริญผู้ขาดคุณธรรมทั้งสองนี้เลย

เริ่มตั้งต้นเดินทางกันใหม่ ด้วยการเปิดประตูสวรรค์ ก้าวขึ้นสู่บันไดทองที่รอรับเราอยู่เบื้องหน้า โดยกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ตน และรีบปิดทางไปสู่ขุมนรกให้มิดชิด โดยไม่ประพฤติเป็นลูกที่เลวไร้กตัญญู–ไร้กตเวที และไม่ละเมิดล่วงเกินน้ำใจพ่อแม่ตน

อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ

มารดา บิดา เป็นผู้ควรคำนับของบุตร

บทที่ ๒๑ "สอบตัวเอง"

ปัจจุบันนี้ เรื่องการสอบเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นเกี่ยวกับคนทุกเพศ ทุกวัย ถึงกับมีผู้พูดกันว่า "ชีวิตช่างเต็มไปด้วยการสอบ"

เริ่มเข้าโรงเรียน ก็ต้องมีการสอบคัดเลือกก่อนแล้ว เพื่อรับเด็กให้เข้าเรียนตามจำนวนจำกัด พอเป็นนักเรียนก็ต้องสอบกันเป็นประจำ ทั้งสอบซ้อม สอบเลื่อนชั้น พ้นจากการเล่าเรียนจะทำงาน ก็ต้องสอบแข่งขันกันอีก ทำงานแล้วจะเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ ก็ต้องสอบชิงกันต่อไป ชีวิตช่างเต็มไปด้วยการสอบเช่นนี้

ยังมีการสอบอีกอย่างหนึ่งซึ่งควรสอบกันทุกคน แต่คนที่ต้องสอบกลับไม่สนใจและไม่เห็นว่าเป็นความสำคัญ แล้วมองข้ามไปเสีย การสอบที่ว่านี้ คือ "สอบตัวเอง"

การสอบตัวเอง ได้แก่หมั่นตรวจตราและให้คะแนนความประพฤติตนเอง เพื่อให้รู้ว่าตน ดี–ชั่ว ประการใด โดยคิดค้นหาความดีของ

ตนชั่งไว้ทางหนึ่ง ค้นหาความชั่วชั่งไว้อีกทางหนึ่ง แล้วคำนวณน้ำหนักว่าดีมากกว่าชั่ว หรือชั่วมากกว่าดี ถ้าน้ำหนักข้างดีเหนือกว่าข้างชั่ว เรียกว่า "สอบได้" แต่หากน้ำหนักข้างชั่วมากกว่าข้างดี เรียกว่า "สอบตก"

เมื่อสอบได้ ก็ไปได้ ไปไหนกัน? ไปเป็นคนอีกก็ได้ ไปสวรรค์ก็ได้ ไปเป็นอินทร์ เป็นพรหมก็ได้ และยังไปเป็นอะไร ๆ ที่ดีได้อีกหลายอย่าง แต่หากสอบไม่ได้ ก็ไม่ได้ไปในที่ดี หรือในทางดี ต้องไปนรก ไปอบาย ไปเป็นพวกกำเนิดที่ต่ำช้าเลวทรามต่อไปอย่างแน่นอน

จะสอบอะไรก็สอบเถิด แต่อย่าลืมสอบตัวเอง ผู้หมั่นสอบตัวเองเสมอ ๆ ย่อมมีประโยชน์มากมาย อย่างต่ำ ๆ ที่จะได้ทันตาเห็นก็คือ "จะมีผู้รับรองความเป็นมนุษย์ของตนได้อย่างน่าภาคภูมิใจ"

อตฺตา หิ ปรมํ ปิโย

ตนเทียว เป็นที่รักอย่างยิ่ง

บทที่ ๒๒ "ดนตรีชีวิต"

ความไพเราะของดนตรี ขึ้นอยู่กับศิลปะการบรรเลง นักดนตรีจะต้องบรรเลงไปตามจังหวะและโน๊ตเพลงนั้น ๆ หาก ดีด สี ตี เป่า ผิดทำนองนอกจังหวะไปเพียงเล็กน้อย ความไพเราะจะลดลงทันที

ชีวิตคนเรามีท่วงท่าและทำนองอย่างเดียวกับดนตรีไม่มีผิด ทุกคนย่อมมีวิถีทางชีวิตเป็นของตนมาแต่กำเนิด อดีตกรรมที่มีอยู่อย่างสลับซับซ้อน บวกกับกรรมในปัจจุบัน เป็นเครื่องแบ่งสันปันส่วนให้คนเรามีกิจกรรมและหน้าที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งอุปนิสัยใจคอ ความเป็นอยู่ ฐานะกำเนิด ทั้งสิ้น ทั้งหมดนี้ คือจังหวะเพลงที่แต่ละคนจะต้องบรรเลงตลอดชีวิต โดยมีกรรมเป็นเนื้อร้อง หน้าที่เป็นโน๊ตเพลง คนอื่นคือท่วงท่าทำนองแห่งดนตรีชีวิต ซึ่งเจ้าของจะต้องควบคุมอยู่เสมอ ส่วนความสำนึกในหน้าที่ การวางตัวให้เหมาะสม คือคุณสมบัติแห่งนักดนตรีชีวิตของโลก

นักดนตรีบางคนบรรเลงเพลงชีวิตตามใจตนเอง โดยมิได้คำนึงว่า จะเข้ากับเนื้อร้องหรือทำนองเพลงหรือไม่ แต่บางคนกลับเป็นห่วงผู้ร่วมวงดนตรีอื่น ๆ จนลืมหน้าที่ของตน ทั้งสองอย่างเป็นทางแห่งความไม่ไพเราะทั้งสิ้น แต่นักดนตรีบางคนกลับบรรเลงไปตามอารมณ์โดยไม่คำนึงถึงผู้ร่วมวงคนอื่น ๆ

เขาเหล่านั้น ย่อมไม่ใช่นักดนตรีชีวิตที่ดี ควรแยกวงไปบรรเลงเพียงผู้เดียว เพื่อได้บรรเลงตามใจชอบของเขาและพึงเอง

ส.ก.

สจิตฺตปริยายกุสลา ภเวยฺยํ

พึงเป็นผู้ฉลาดในกระบวนจิตของตน

บทที่ ๒๓ **"กิ้งก่าได้ทอง"**

นิทานเก่า

"กิ้งก่าตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ที่ซุ้มประตูพระราชอุทยาน เวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จผ่านเพื่อประพาสสวน ก็ลงมาถวายคารวะโดยผงกศีรษะ จึงทรงพระเมตตา และพระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เป็นค่าอาหารทุกวัน วันหนึ่งคนเลี้ยงหาซื้อเนื้อที่ตลาดไม่ได้เพราะเป็นวันพระ จึงเอาทองที่พระราชทานเป็นประจำนั้นผูกไว้ที่คอมันแทนก้อนเนื้อ มันได้ทองแล้วก็ทำกิริยาหยิ่งผยอง ไม่ได้ถวายคารวะพระเจ้าแผ่นดินในวันนั้นเหมือนแต่ก่อน เมื่อทรงทราบก็กริ้วไม่พอพระทัย รับสั่งให้เลิกไม่พระราชทานเบี้ยเลี้ยงแก่มันตั้งแต่นั้นมา ฯลฯ"

คติของเรื่อง

ทรัพย์สมบัตินั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติเป็นเครื่องรองรับ มิฉะนั้นผู้มีทรัพย์ย่อมหยิ่งผยอง และทรัพย์ที่มีจักทำลายคนซึ่งขาดปัญญาอันเป็นคุณสมบัติภายในได้....

โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ หนฺติ อญฺเญว อตฺตนํ

ผู้มีปัญญาทราม ย่อมฆ่าตนเองเหมือนฆ่าผู้อื่น เพราะอยากได้โภคทรัพย์

บทที่ ๒๔ "เมฆฝน ๔ ชนิด"

เมฆฝนซึ่งตั้งเค้าอยู่เบื้องบนอากาศนั้น มีลักษณะย่อ ๆ ๔ ชนิดด้วยกัน คือ

๑. ส่งเสียงกระหึ่มลั่น แต่ไม่ตก

๒. ตก แต่ไม่ส่งเสียงกระหึ่มก่อน

๓. บางครั้งเพียงลอยผ่านไป แต่ไม่ส่งเสียงด้วย ไม่ตกด้วย

๔. บางครั้งคำรามกึกก้องด้วย ตกลงมาด้วย

ลักษณะของเมฆฝนทั้ง ๔ ชนิดนี้ เทียบได้กับบุคคล ๔ ประเภท คือ

๑. บางคนพูดอย่างเดียว แต่ไม่ทำ

๒. บางคนทำเท่านั้น แต่ไม่พูด

๓. บางคน ไม่พูดด้วย ไม่ทำด้วย

๔. คนบางคน ทั้งพูด ทั้งทำ

จึงควรพิจารณาว่า เราเป็นเมฆฝนชนิดใด ?

กยิรา เจ กยิราเถนํ

ถ้าจะทำ ก็พึงทำการนั้นจริง ๆ

บทที่ ๒๕ "เรือนรั่ว"

มีคำโบราณซึ่งสอนไว้ถึงลักษณะสิ่งที่ชั่ว อันจะให้เกิดความทุกข์แก่ผู้ประสบว่า

"มีคู่ร้าย เพื่อนบ้านชั่ว
เรือนหลังคารั่ว นายชัง"

เหล่านี้ เป็นเรื่องเดือดร้อน ทำให้ต้องทุกข์ ต้องวุ่นวายอย่างแท้จริง

เฉพาะเรื่องเรือนรั่ว หรือหลังคารั่ว ถ้าเป็นฤดูอื่น ย่อมไม่รู้สึกว่าเดือดร้อนเท่าใดนัก หากเป็นฤดูฝน ใครมีบ้านอย่างนั้นย่อมลำบากจนรู้รส เพราะไม่มีความสุขได้เลย ต้องลำบากทรมานเป็นประจำ กว่าจะมุงใหม่ให้หายรั่วนั่นแหละ จึงจะอยู่อย่างผาสุกได้

บ้านเรือนหลังคารั่วซึ่งเป็นเรือนนอก แม้เจ้าของบ้านจะต้องเปียกเพราะฝนราดรดก็ยังไม่ต้องทุกข์หนักหนาเท่าไรนัก ถึงเปียกเสียหายก็เสียเฉพาะข้าวของเครื่องใช้เท่านั้นเอง

ยังมีเรือนอีกชนิดหนึ่งเป็นเรือนใน ได้แก่ "เรือนใจ" เรือนใจนี้ต้องระวังให้จงหนัก เพราะถ้ารั่วโดยถูกฝนคือกิเลสสาดซัดจนเปียกชุ่มย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้นั้นอย่างสาหัสทีเดียว เพราะบุคคลซึ่งถูกกิเลสรั่วรดใจจนชุ่มฉ่ำแล้ว ย่อมไม่ใช่เป็นใจของตนเอง กลายเป็นใจของกิเลสไป ทำให้โลภจัด โกรธกล้า ปัญญาสูญ สามารถที่จะทำความชั่วได้อย่างง่ายดายทุกอย่าง ความชั่วซึ่งทำแล้วนั้น ย่อมสนองผลแก่ผู้ทำอย่างสาสมกับเหตุทุกประการ จึงต้องทุกข์ ต้องเดือดร้อน เป็นประจำ ไม่มีเวลาสร่างซาได้เลย

ฤดูฝน ทุกคนเอาใจใส่แต่เรื่องมุงหลังคาเรือนนอก อันเป็นเรือนอยู่ เรือนนอน เพียงชั่วคราว ถ้าได้หมั่นอุดเรือนใน คือเรือนใจไม่ให้กิเลสท่วมทับด้วย จะได้รับความสำราญอย่างแท้จริงตลอดไป

วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ

ความหมดจดจากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย

บทที่ ๒๖ "ส่งเสริมคนดี"

เมื่อครั้งพุทธกาล คือสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ปรากฏว่ามีคนสูงอายุ คืออายุมาก เป็นคนชราแล้ว แต่เมื่อศรัทธาเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติสมณธรรมด้วยความตั้งใจจริง ยังได้สำเร็จเป็นองค์พระอรหันต์หลายต่อหลายท่านด้วยกัน

วัย คือระยะของอายุ จะเป็นปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย ก็ตาม ไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำความดีเลย เพราะการทำความดีนั้น เด็กก็ทำได้ ผู้ใหญ่ก็ทำได้ และคนแก่ก็ทำได้

เด็กประพฤติดี เรียกว่าเป็นคนดี ผู้ใหญ่ประพฤติดี เรียกว่าเป็นคนดี คนแก่ที่ประพฤติดี ก็เรียกว่าเป็นคนแก่ที่ดี

เรามักเสนอข่าวกันครึกโครมแต่เรื่องคนทำความชั่ว โดยเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม คนแก่ก็ตาม ถ้าประพฤติชั่วช้าปรากฏ ย่อมถูกเป็นหัวข่าวพาดบนหน้าหนังสือพิมพ์ตัวโต ๆ ด้วยสำนวนต่าง ๆ กัน เช่น

"อันธพาลวัยรุ่น" บ้าง "ฆาตกรโหด" บ้าง "เฒ่าหัวงูแผลงฤทธิ์" บ้าง ฯลฯ ท่านองช่วยกันแพร่ข่าวและเล่ารายละเอียดการทำความชั่วของบุคคลในวัยต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งเป็นประจำ จนคล้ายไม่สนใจ ไม่สนับสนุน หรือไม่ส่งเสริมเรื่องการทำความดีของคนทุกวัยบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่บางคน บางท่าน ก็มีประวัติและความดีอันควรแก่การยกย่อง เชิดชูและสรรเสริญมาก่อน ซึ่งเรื่องนี้เองเป็นเหตุให้เกิดการเข้าใจผิดว่าปัจจุบันนี้ คนชั่วมีมากกว่าคนดี ความจริงคนดีก็มีอยู่มาก แต่เรื่องของคนดีมักไม่เป็นข่าว ไม่ค่อยมีผู้คนสนใจช่วยเผยแพร่สู่ปวงชน อันต่างกับเรื่องของคนชั่ว ซึ่งมีข่าวปรากฏเป็นประจำวัน

เราควรพร้อมใจกันยกย่องคนทำความดีให้มากกว่านี้ เพื่อได้เป็นตัวอย่างให้คนทั้งหลายนิยมประพฤติความดีกันโดยกว้างขวางต่อไป และการทำความดีนั้น ย่อมทำได้ด้วยกันทุกวัยไม่จำกัด สำคัญว่าตั้งใจทำดีเพื่อความดีก็แล้วกัน

สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา

สัตบุรุษตั้งมั่นในความสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม

บทที่ ๒๗ **"เนื้อสมันกับพุ่มไม้"**

นิทาน

"เนื้อสมันตัวหนึ่ง ถูกนายพรานไล่ติดตามทำร้าย จวนตัวเข้าจะหนีต่อไปไม่รอด จึงแอบเข้าไปซุ่มตัวอาศัยพุ่มไม้แห่งหนึ่งเป็นที่กำบังร่าง และพ้นสายตาของนายพรานได้ โดยนายพรานมองไม่เห็น มุ่งตามไปเสียทางอื่น เกิดความชะล่าใจคิดว่าพ้นภัยแล้ว จึงแทะเล็มกินใบไม้ที่เป็นพุ่มนั้น จนพุ่มไม้หายทึบมองเห็นตัวได้ถนัด พอดีนายพรานย้อนกลับมาทางเก่าจึงมองเห็น และสุดที่เนื้อสมันตัวนั้นจะหนีพ้นได้ จึงถูกนายพรานยิงด้วยธนูล้มลงตาย ก่อนจะตายนึกถึงโทษที่ตนทำลายพุ่มไม้ซึ่งมีคุณ จึงสอนตนเองว่า "นี่แหละ โทษแห่งการทำลายสิ่งมีคุณ"

คติจากนิทานเรื่องนี้ เตือนใจให้คนคิดถึงอุปการะของท่านผู้มีพระคุณแก่ตน แล้วไม่ทำลายหรือประทุษร้ายท่าน แต่ถ้าจะกล่าวโดยกว้างขวาง บุคคลซึ่งมีคุณแก่ตนนั้น มีทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อย จะคิดว่า

ผู้น้อยเป็นบุคคลไร้ความสำคัญไม่ได้ เพราะจะเป็นผู้ใหญ่ได้ก็ต้องมีผู้น้อย หรือจะเป็นนายเขาได้ก็ต้องมีบ่าว–คนรับใช้

ทางโลกสอนให้ผู้น้อยสำนึกถึงคุณของผู้ใหญ่เป็นประมาณ แต่ทางธรรมกลับสอนเพิ่มให้ผู้ใหญ่พยายามคิดถึงคุณของผู้น้อยด้วยว่า เป็นผู้เชิดชู ช่วยเหลือ และรับใช้ผู้ใหญ่อย่างใกล้ชิด ฉะนั้น ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลซึ่งมีคุณ ย่อมมีทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย หาใช่จะมีเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้นไม่

การทำลายผู้น้อยด้วยความริษยาก็ดี พยาบาทก็ดี หรือด้วยอำนาจแห่งอคติก็ดี เท่ากับเป็นการทำลายตนเองเช่นกัน คล้ายตัดมือ ตัดเท้าของตนเสีย เช่นเดียวกัน เนื้อสมันที่ลำพองใจ แล้วเล็มกินใบไม้ซึ่งเป็นพุ่มกำบังร่างของตน จึงต้องตาย เพราะทำให้นายพรานเห็นร่างได้อย่างถนัด ฉะนั้น

สกมฺมุนา หญฺญติ ปาปธมฺโม

ผู้มีสันดานชั่ว ย่อมลำบากเพราะกรรมของตน

บทที่ ๒๘ **"เป็นให้เป็น"**

"สัตว์เลี้ยงพี–ฤาษีผอม" เป็นคำพังเพยที่โบราณให้ไว้เป็นคติแก่คนรุ่นหลัง ทั้งจะได้เป็นข้อเตือนใจให้ประพฤติตนเองสมกับเพศและภาวะที่ตนเป็นอยู่ อันจะเป็นสวัสดิรักษาแก่ตัว ไม่เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อื่น

สภาพของสัตว์โลกนั้นมีสิ่งเสมอกัน ๓ ประการ คือ กิน นอน และ เมถุน

หิวต้องกิน ง่วงต้องนอน และสืบพืชพันธุ์ ความเป็นในลักษณะ ๓ ประการ คือ กินอย่างมีระเบียบ นอนอย่างมีระเบียบ และสืบพันธุ์อย่างมีระเบียบตามประเพณี เป็นสิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์ คนจึงได้ชื่อว่า "มนุษย์" คือมีจิตใจสูงเหนือสัตว์โลกอื่นๆ และเป็นคนสมความเป็นคน

ความมีระเบียบ การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้คนเป็นคนพ้นห่างจากสัตว์ทั้งหลาย และในคนแต่ละคนนั้นยังสูง–ต่ำต่าง

กันออกไปตามเพศ ภาวะ และฐานะ ของแต่ละคนอีก เพราะคนจะต้องอยู่กันเป็นหมู่เป็นคณะ แต่ละคนมีหน้าที่ต้องทำไม่เหมือนกัน ผู้ใดมีหน้าที่อย่างไร ดำรงตนอยู่ในฐานะเช่นไร จำต้องทำให้เหมาะสม การถามตนเองเสมอ ๆ ว่า "เราเป็นอะไร ?" จะทำให้รู้จักประมาณตัวเองได้ดี ไม่มากก็น้อย เป็นเด็กก็ทำตามหน้าที่ของเด็กโดยมีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นต้น เป็นผู้ใหญ่ก็ทำตามหน้าที่ของผู้ใหญ่ โดยเป็นที่พึ่งแก่เด็กด้วยมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง หรือเป็นอย่างอื่น ๆ จากนี้อีก เช่นเป็นข้าราชการ เป็นตำรวจ เป็นทหาร เป็นสมณะ เป็นแพทย์ เป็นหมอดู เป็นพ่อค้า เป็นผู้ชาย และเป็นผู้หญิง ตลอดจนเป็นที่ต้องเป็น แล้วทำหน้าที่ซึ่งต้องเป็นได้เหมาะสมตามหน้าที่เช่นนี้ เรียกว่า "เป็น–เป็น" ย่อมเป็นมงคลคือ เจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าเป็นอะไรแล้วประพฤติไม่เหมาะสมกับหน้าที่ซึ่งเป็น ย่อมเกิดเป็นอวมงคล ไร้ความเจริญอย่างแน่นอน

ฉะนั้น จงเป็นให้เป็น สมกับที่ต้องเป็น

ส.ก.

อนตฺถํ ปริวชฺเชติ อตฺถํ คณฺหาติ ปณฺฑิโต

บัณฑิตย่อมเว้นสิ่งไม่เป็นประโยชน์ ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์

บทที่ ๒๙ "ความเคยชิน"

เมื่อท่านมองเห็นรถรับขยะและสิ่งปฏิกูลแต่ไกล ถ้าท่านมีทางหลบได้ ท่านย่อมมักหลบหรือเลี่ยงไปให้พ้น หากหลีกไม่ได้ ท่านอาจต้องกลั้นหายใจ หรือใช้ผ้าปิดจมูก เมื่อจำเป็นต้องผ่านรถนั้น เพราะไม่ชอบกลิ่นเหม็นซึ่งเกิดจากขยะและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ในรถนั้น

ท่านเคยคิดบ้างหรือเปล่าว่า บนรถคันนั้นมีพนักงานซึ่งเป็นคนเหมือนกับท่าน ต้องทำหน้าที่คลุกคลีใกล้ชิดกับกลิ่นเหม็นซึ่งท่านทนไม่ค่อยได้? จริงอยู่ แม้เขาจะทำงานเช่นนั้นเป็นอาชีพประจำ เพื่อค่าจ้างแรงงานของเขา แต่งานของเขาเพื่อความสบายผาสุกของส่วนรวม ถ้าจะกล่าวโดยถูกต้อง เขาควรได้รับความเห็นใจที่ต้องทนจำเจกับงานเช่นนี้เพื่อความสุขแก่พวกเราซึ่งมักเบือนหน้าหนีต่องานของเขาอย่างมากที่สุด เพราะหากไม่มีผู้ยอมทำหน้าที่เช่นนี้แล้ว พวกเราจะเดือดร้อนกันอย่างมาก

จากเรื่องนี้ เป็นบทเรียนที่ดีบทหนึ่งซึ่งทุกคนควรศึกษาให้เข้าใจในเหตุผลว่า "คนเราสามารถทำทุกอย่างได้ โดยไม่รังเกียจแม้ในสิ่งน่ารังเกียจโดยมีความเคยชินแล้ว คือเรื่องที่คนทำจนเคยชิน ย่อมกลายเป็นงานที่ทำได้อย่างง่ายดายต่อไป"

การที่คนบางคนทำความชั่วบางอย่าง บางเรื่อง ทั้ง ๆ ที่เรื่องนั้นไม่น่าที่เขาจะทำได้เลย เพราะเป็นความผิดที่ร้ายแรงและเป็นกรรมอันเหี้ยมโหดทารุณอย่างเหลือแสน แต่เขาก็ประกอบกรรมนั้นได้ ทั้งนี้เพราะเคยชินต่อการทำความชั่ว อันเขาทำเป็นประจำนั่นเอง

มิใช่แต่การทำชั่วเท่านั้น แม้เรื่องทำความดีก็ต้องอาศัยความเคยชินเหมือนกัน ถ้าทำบ่อย ๆ ย่อมทำได้โดยง่ายตลอดไป ความไม่เคยไม่ว่าในทางดีหรือในทางชั่ว ทำได้ยากทั้งสิ้น แต่ถ้าเคยแล้วย่อมทำได้ง่าย รักจะเป็นคนดีหรือชอบทำดี ต้องสร้างความเคยชินกับความดี แต่ถ้าพอใจที่จะเป็นคนชั่ว ก็ย่อมเป็นได้ ด้วยการทำชั่วจนเคยชินเป็นนิสัยซึ่งจะต้องกลายเป็นคนชั่วช้าเลวร้ายได้สมใจแน่นอน

ส.ก.

ยโต ยโต จ ปาปกํ ตโต ตโต มโน นิวารเย

ก็บาปเกิดจากอารมณ์ใด ๆ พึงห้ามใจจากอารมณ์นั้น ๆ

บทที่ ๓๐ "มหานิยม"

มนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษประจำตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งหาไม่ได้จากประดาสัตว์ที่มีชีวิตด้วยกัน สิ่งนั้นคือ 'ยิ้ม'

สัตว์โลกอื่นๆ ทุกชนิดที่ยกย่องกันว่าเป็นสัตว์ฉลาด และสามารถฝึกหัดได้นานาประการ แต่ฝึกให้ยิ้มไม่ได้ เพราะสัตว์ยิ้มไม่เป็น เมื่อมันแสดงความดีใจ พอใจ ย่อมแสดงด้วยท่าทางอย่างอื่น เช่น กระดิกหาง เคล้าแข้งเคล้าขา ตะกุย ตะกาย เป็นต้น คนเท่านั้นที่ยิ้มได้ ยิ้มจึงเป็นคุณสมบัติพิเศษซึ่งมีเฉพาะคน

ยิ้มของคนซื้อขายไม่ได้ แต่ราคาแพง และเป็นเครื่องเสริมให้คนมีค่าตัวสูงขึ้น คล้ายผงชูรสที่ช่วยทำให้อาหารมีรสดีอร่อยขึ้น ยิ้มเป็นเครื่องดูดดึงให้คนเข้าหาและให้เข้าใกล้ โดยปราศจากความหวาดระแวง และสามารถเป็นเกราะป้องกันภัยให้แก่ตัวเองได้ด้วย แต่ต้องเป็นยิ้มตามปกติ ไม่ใช่ยิ้มแบบละคร ลิเก ซึ่งโปรยยิ้มไปรอบๆ เวทีเพื่อเรียกร้อง

ให้ผู้ชมสนใจ พอใจ ซึ่งยิ้มอย่างนี้ยังไม่รับรองว่าจะปลอดภัยนัก เพราะเป็นยิ้มที่แต่งขึ้น ไม่ใช่เกิดจากใจจริง อาจกลายเป็นยิ้มที่เรียกหาภัยให้เกิดแก่ตัวเองก็ได้

ยิ้มแท้ ซึ่งเกิดด้วยใจจริงนั้น มีลักษณะเบิกบาน เยือกเย็น เป็นเครื่องดับและบรรเทาความทุกข์ร้อนได้ ทำให้ผู้ยิ้มเป็นคนมีสติยั้งคิด ไม่ผลุนผลัน ฝ่ายหนึ่งบึ้งมา อีกฝ่ายหนึ่งยิ้มรับ เหตุร้ายย่อมกลายเป็นดีได้ โบราณท่านจึงนิยมสอนคู่บ่าวสาวเมื่อตอนแต่งงานว่า ให้ยิ้มรับเมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น คือให้ฝ่ายหนึ่งเย็นไว้ในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งร้อน ยิ้มเป็นประหนึ่งน้ำพระพุทธมนต์ประพรมลงไปย่อมเกิดมีแต่ผลดี เป็นศิริมงคลถ่ายเดียว

การยิ้มได้เมื่อภัยมา ย่อมช่วยให้มีสติ ไม่ตื่นเต้นวู่วาม เมื่อมีเหตุอันใดเกิดขึ้นจะได้คิดแก้ไขให้ถูกต้องตามเรื่องราว ยิ้มจึงเป็นคุณ-ธรรมส่งเสริมให้คนมีสติ ตรงกันข้ามกับความโกรธ ซึ่งทำให้คนขาดสติไร้ความยั้งคิด

ยิ้มไม่ต้องลงทุน ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องหา เพราะมีอยู่แล้วประจำทั่วทุกตัวคน เหมือนมีอาวุธไว้ในตัว ต้องหมั่นชะโลมน้ำมันกันสนิมไว้อย่าปล่อยให้สนิมจับหนาจนชักไม่ออก ถึงคราวใช้จะได้ใช้โดยแคล่ว-

คล่องทันท่วงที เพราะถ้ายิ้มยาก ไม่เคยยิ้ม ถึงคราวจะยิ้มย่อมยิ้มไม่ออก หรือยิ้มผิดกาละเทศะไม่ถูกเรื่องราว ต้องหัดยิ้มไว้เสมอ ๆ

"ยิ้มได้และยิ้มเป็น จะช่วยให้ปลอดภัยและสบายใจ"

ส.ก.

อปทาสุ ถาโม เวทิตพฺโพ

กำลังใจพึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย

บทที่ ๓๑ "หอมไม่รู้หาย"

ดอกไม้ ซึ่งเกิดติดอยู่กับกิ่งก้านและลำต้น แม้จะอยู่ในระดับต่ำเตี้ยเรี่ยพื้นดิน ถ้ารูปสวย กลิ่นหอม คนก็ไม่รังเกียจ ย่อมเด็ดตัดออกจากต้น นำมาแซมประดับบนศีรษะบ้าง ปักใส่แจกันเพื่อบูชาพระบ้าง ประจงจัดใส่ภาชนะในห้องรับแขกบ้าง โดยไม่คำนึงว่าเดิมดอกไม้นี้มีสภาพและเกิดอยู่อย่างไร ข้อนี้ฉันใด

คนก็ฉันนั้น จะมีฐานะยากจนหรือกำเนิดในฐานะต่ำต้อย หรือว่ามีรูปร่างไม่งาม หากมีวิชาความรู้ประดับตนย่อมกลายเป็นคนมีราคา เป็นที่นิยมนับถือของผู้ที่เจริญแล้วทั่วไป โดยไม่มีใครรังเกียจในรูปร่างฐานะ สกุลวงศ์ เพราะความดีที่ผู้นั้นมีอยู่ ได้แก่วิชาความรู้เป็นเครื่องปิดบังความน่าเกลียดอื่น ๆ จนหมดสิ้น คล้ายดอกไม้รูปสวย กลิ่นหอมอันคนปรารถนา และไม่คำนึงถึงความต่ำต้อยของลำต้นเดิม ด้วยเหตุนี้คนจึงควรสร้างราคาให้แก่ตนเอง โดยแสวงหาวิชาความรู้ใส่ตนจนเต็มสามารถ เพื่อทำลายความเหยียดหยามดูถูกจากผู้อื่นให้หมดสิ้นไป

ดอกไม้ แม้จะสวยและหอมหวล ก็มีราคาเป็นที่นิยมของคนในขณะที่ยังสดชื่นและยังไม่เหี่ยวแห้งเท่านั้น ถ้าสิ้นความสด ไร้ความงามและแห้งเฉาจนเหี่ยวแล้ว ย่อมหมดราคา คนไม่ประสงค์ อย่าว่าแต่จะนำขึ้นแซมประดับไว้บนศีรษะเลย แม้ปักบูชาพระไว้ หรือประดับอยู่ ณ ที่ใดในบ้าน เขาก็ย่อมจะนำไปทิ้งเสีย ข้อนี้ฉันใด

คนที่มีความรู้ก็ฉันนั้น ถ้าเผลอตัว ทะนงตน อาจกลายเป็นคนไร้ราคาไปก็ได้ เพราะความรู้จะเป็นประโยชน์ต้องอาศัยมีมรรยาทที่ดีรองรับควบคู่กันไป รู้ดี ฉลาดดีเท่านั้น แต่มรรยาททราม ก็ไม่ผิดอะไรกับดอกไม้ที่แห้งเหี่ยว หาควรประดับร่างกาย หรือใช้บูชาพระ หรือว่าปักใส่ในแจกันที่งดงามไม่ แม้จะมีผู้ยกย่อง เชิดชูในเบื้องต้น ก็จะต้องถูกเขาชิงชังเหยียดหยามในภายหลัง คล้ายผู้ทิ้งดอกไม้ที่ไร้ความงามไม่สดสวยแล้วลงในถังขยะ ฉะนั้น

วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส
ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ ย่อมประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

บทที่ ๓๒ "ราชสีห์ไม่กินหญ้า"

ในคัมภีร์ธรรมนิติ มีกล่าวถึงเรื่องราชสีห์ไว้หลายตอน เช่น ตอนหนึ่งปรากฏว่า

สีโห นาม ชิคจฺฉาปิ ปณฺณาทีนิ น ขาทติ

แปลว่า "ธรรมดาว่าราชสีห์ แม้จะหิว ก็ย่อมไม่กินของที่ไม่มีรส เช่นหญ้าหรือใบไม้ เป็นต้น"

เรื่องที่ยกมาอ้างเพียงเล็กน้อยนี้ ถ้าถอดความอธิบายให้เห็นข้อปฏิบัติ ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ไม่น้อย กล่าวคือ :–

ราชสีห์นั้น เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในนิยาย และพรรณนาไว้ว่าเป็นสัตว์ดุร้ายมีกำลังมาก แสวงหาอาหารด้วยการจับสัตว์มีชีวิตบริโภค ไม่ยอมกินสัตว์ตายเองซึ่งตนมิได้ฆ่า และไม่กินทรากสัตว์ที่เป็นเดนเหลือจากสัตว์อื่น แม้จะโหยหิวอย่างไรก็ยอมอด จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดของบรรดาจตุบาทคือสัตว์สี่เท้าทั้งมวลทั่วไป ทั้งถือตัวจัด ไม่ยอม

กินหญ้า–ใบไม้อันเป็นอาหารของสัตว์ชนิดอื่น ๆ สี่เท้าด้วยกัน นี่เป็นเรื่องการแสวงหาอาหาร และการบริโภคอาหารของราชสีห์

คนทุกคน เปรียบเป็นราชสีห์ได้ทั้งนั้น เพราะต่างคนต่างมีกำลังประจำตัว นอกจากนั้น ยังมีสติปัญญาอันสัตว์อื่นไม่มีเหมือน ถ้าทำตัวได้เยี่ยงราชสีห์เกี่ยวกับเรื่องแสวงหาอาหารเลี้ยงตัว ก็จะยิ่งเพิ่มราคาค่าตัวของตนให้สูงเด่นยิ่งขึ้น สมความเป็นมนุษย์ซึ่งได้รับยกย่องว่าเลิศกว่าสัตว์ทั้งปวงทั่วไป

มนุษย์ซึ่งสมบูรณ์ด้วยมนุษยธรรม ย่อมเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ คือหากินในทางที่ชอบ ไม่หลอกลวง ไม่คดโกง หรือหากินด้วยวิธีทุจริตชั่วช้า และไม่ยอมรับแม้อามิสสิ่งของอันไม่บริสุทธิ์ เพื่อเลี้ยงชีวิตตน ประพฤติเยี่ยงราชสีห์ซึ่งต้องจับสัตว์เป็น ๆ กินด้วยเรี่ยวแรงของตน และไม่ยอมกินทรากสัตว์อันเป็นเดนจากสัตว์อื่น

ของไม่เคยกิน เช่นหญ้า ใบไม้ ราชสีห์ไม่ยอมกิน แม้จะอดจนโหยหิว เหมือนคนที่มีความทะนงในศักดิ์ศรีของตนเอง ไม่ยอมกินของอันได้มาโดยวิธีไม่ชอบธรรม และไม่ยอมให้ผู้ใดใช้อามิสต่าง ๆ เป็นเหยื่อล่อให้ตนต้องร่วมในงานทุจริตของเขา

คนที่เคารพตนเอง ย่อมรักษาอุดมการณ์ในเรื่องนี้ไว้ได้อย่างมั่นคง และชื่อว่ามีใจเป็น "ราชสีห์" โดยไม่ยอมกินอะไรง่าย ๆ อันน่าภาคภูมิใจยิ่งนัก

น ฆาสเหตุปิ กเรยฺย ปาปํ

ไม่ควรทำบาปเพราะเห็นแก่กิน

บทที่ ๓๓ "อย่าทุกข์เพราะหวังดี"

เสียงบ่นของแม่ดังลอดออกมาจนถึงนอกบ้าน จับเรื่องได้ว่าน้อยใจ กลุ้มใจ เพราะลูกดื้อดึง ไม่เชื่อฟังแม้แม่จะสอน จะตักเตือนอย่างไร ๆ ก็ดูดายไม่ใส่ใจจำ ทั้งไม่ปฏิบัติตาม ลูกพ้นไปจากบ้านตั้งนานแล้ว แต่แม่ยังมีเรื่องบ่นว่าต่อไปอีกนาน คล้ายเจ็บใจเหลือเกิน

ครูคนหนึ่ง กลับจากโรงเรียนมาถึงบ้านตั้งนานแล้ว แต่ยังมีสีหน้าแสดงถึงความยุ่งยากใจ คล้ายมีความทุกข์อันหนักติดตัวมาจากโรงเรียนด้วย ผู้คุ้นเคยเข้าไปถามด้วยความสงสัย ได้ความว่า หนักใจที่นักเรียนซึ่งเป็นศิษย์ ไม่เอาใจใส่ต่อการศึกษา และประพฤติตัวส่อให้เห็นความเสื่อมเสียตั้งแต่ยังอายุน้อย ๆ ได้พยายามอบรมสั่งสอนและตักเตือนทุกอย่างแล้ว แต่ดูจะไร้ประโยชน์เพราะศิษย์ไม่สนใจเชื่อฟังเลย

บุคคลชั้นผู้บังคับบัญชาในวงงานแห่งหนึ่ง ระบายความกลัดกลุ้มให้เพื่อนสนิทฟังว่า ตั้งใจจะสนับสนุนผู้ใต้ปกครองก้าวหน้าในการงาน

แต่ก็ต้องผิดหวัง เพราะเขาผู้นั้นไม่ยอมปฏิบัติตามแนวที่ตนแนะนำแก่เขาเลย

แม่ที่ต้องกลุ้มใจเพราะลูกดื้อก็ดี ครูที่ต้องหนักใจเพราะศิษย์ประพฤติเสื่อมเสียก็ดี ผู้บังคับบัญชาที่ต้องผิดหวังเพราะผู้ใต้ปกครองไม่เชื่อฟัง ไม่ทำตามก็ดี แล้วต้องยุ่งยากใจพลอยเป็นทุกข์ไปกับผู้นั้น ๆ ด้วย ทุกข์เช่นนี้เรียกว่า "ทุกข์เกิดเพราะความหวังดีต่อผู้อื่น"

"หวังดี" คือปรารถนาดีต่อเขา เป็นคุณสมบัติของคนดี แต่ทุกคนไม่ควรทุกข์เพราะความหวังดีเลย สัตว์ทุกรูปทุกนามมีกรรมเป็นของ ๆ ตน คนดีเท่านั้นจึงจะยอมประพฤติตามผู้หวังดี ส่วนคนชั่วกรรมปิดบังความคิดของเขา ทำให้เขามองไม่เห็นความหวังดีของผู้ปรารถนาดี ถ้าเราขืนจริงจังโดยอีกฝ่ายไม่จริงจังกับเรา สุดท้ายตัวเราเองต้องขาดทุนโดยทุกข์ระทมจนเก็บไว้ไม่อยู่ ถึงกับต้องบ่นระบายออกมา

ฉะนั้น "จึงไม่ควรต้องทุกข์เพราะการหวังดี"

สพฺพตฺถ ทุกฺขสฺส สุขํ ปหานํ

ละเหตุทุกข์ได้ เป็นสุขในที่ทั้งปวง

บทที่ ๓๔ "สมบัติของใคร"

เมื่อยังเล็กอยู่ เราเข้าใจว่าตัวเราเป็นสมบัติของพ่อแม่ เพราะท่านใกล้ชิดกับเรามาก ต่อมาโตขึ้นมีเพื่อนฝูง เราเข้าใจต่อไปว่า เราเป็นสมบัติของเพื่อน หรือเพื่อนเป็นสมบัติของเรา เพราะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่เราดีกว่าพ่อแม่ แต่ครั้นถึงวัยรักและมีคนรัก ก็เข้าใจว่าคนรักของเราเป็นสมบัติล้ำค่า เพราะชีวิตของเราจะมีความสุขก็ด้วยได้อยู่ร่วมกับคนนั้น ๆ ถ้าขาดคนที่เรารัก เราย่อมไม่มีความสุขได้เลย

ครั้นมีคู่ครอง สามีก็เข้าใจว่าภรรยาเป็นสมบัติของตน แม้ภรรยาก็เข้าใจว่าสามีเป็นสมบัติของตนเช่นกัน จนมีลูก คราวนี้จึงเปลี่ยนใจและเกิดความรู้สึกขึ้นใหม่ว่า ลูกต่างหากเป็นสมบัติอันล้ำค่าของตนยิ่งกว่าคนอื่น

เมื่อลูก ๆ เติบโต และแยกจากอกของพ่อแม่ไปมีคู่ครองแล้ว ความว้าเหว่ย่อมเกิดแก่พ่อแม่อย่างสุดซึ้ง เพราะในระยะนี้ อายุของผู้

เป็นพ่อแม่ก็เข้าเกณฑ์แห่งปัจฉิมวัย กว่าจะถึงวัยนี้ได้ ต้องเปลี่ยนความรู้สึก เปลี่ยนความเข้าใจ เปลี่ยนความหวัง และเปลี่ยนความมุ่งหมายในเรื่องที่ว่า "อะไรเป็นสมบัติของตน ?" หลายครั้งหลายคราวมาแล้ว จนชักเกิดความลังเล ท้อใจ และไม่แน่ใจได้เลย

พอถึงวัยชรา พ่อแม่ผู้น่าสงสาร จึงรู้ความจริงได้ว่า "ตนแลเป็นสมบัติของตน" ไม่ใช่ผู้อื่นทั้งหลายที่ตนเคยมุ่งหวังไว้ทั้งนั้นว่าเขาเป็นสมบัติของเรา เพราะทุกคนเขาก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปหมดตามกาลตามวัย เช่นเราเยี่ยงกัน แต่ตัวของเรายังคงเป็นตัว เป็นสมบัติเดิมอยู่เสมอ

ตัวเราจึงเป็นสมบัติของเรา ฉะนั้น จงพยายามเอาสมบัติสร้างสมบัติในวัยนี้ คือเลิกคิด ยึดถือ มุ่งหมาย เพื่อเอาคนอื่นเป็นสมบัติของตน แล้วพยายามทำบุญกุศล อันเป็นเครื่องติดตามตนไปในที่ทุกสถาน เพราะบุญเท่านั้นเป็นสมบัติที่แท้ของตน อย่างอื่นหาใช่สมบัติอันจะติดตนไปด้วยไม่

ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ

ควรทำบุญ อันนำสุขมาให้

บทที่ ๓๕ "ทำตามแบบ"

มีนิทานชาดกเรื่องหนึ่ง แสดงถึงผลแห่งการเนรคุณ ซึ่งเป็นเรื่องมีคติ น่าอ่าน น่าฟัง ไม่น้อย จะเล่าแต่ย่อ ๆ ดังต่อไปนี้ :–

บุรุษหนึ่ง ตกอยู่ใต้อำนาจของภรรยา ได้กระทำการทารุณระรานความสุขบิดามารดาของตนตามที่ภรรยาตนบังคับให้ทำ และทำอย่างไม่เกรงกลัวบาปกรรม ขนาดเอาอาหารใส่ลงในราง คือไม้ที่ขุดเป็นร่องยาว ๆ แล้วนำไปให้บิดามารดาบริโภค เสมือนเอาไปให้สุนัขหรือสุกรกินก็ปานกัน

บุตรชายของบุรุษนั้นยังเล็กอยู่ อายุสัก ๗ ขวบ เห็นกิริยาที่พ่อตนกระทำแก่ปู่และย่าเช่นนั้นก็จดจำไว้ วันหนึ่งจึงพยายามขุดท่อนไม้ท่อนหนึ่งบ้างจนเป็นร่องลงไป พ่อเห็นลูกชายทำเช่นนั้น ก็ถามว่า

"เจ้าทำอะไรหรือลูก ?"

"ฉันทำรางจ้ะพ่อ" เด็กน้อยตอบ

"เออดี" พ่อชม และซักต่อไปว่า

"ชะรอยเจ้าจะทำรางไว้เพื่อใส่อาหารเลี้ยงสุนัขหรือสุกรกระมัง ลูกรัก"

"ไม่ใช่หรอกจ้ะพ่อ" เด็กน้อยตอบสั้น ๆ

"ถ้าเช่นนั้นเจ้าทำไว้ทำไมล่ะ" พ่อซักอีก

"ฉันทำเตรียมไว้เพื่อใส่อาหารให้พ่อและแม่กิน ตอนพ่อแม่แก่แล้วต่างหาก" ลูกชายชี้แจง

ฟังลูกตอบ พ่อฉุนกึกเพราะไม่พอใจ ตวาดว่า

"เฮ้ย อ้ายลูกถ่อย เหตุไรเอ็งจึงคิดเลวทรามถึงเช่นนี้"

เด็กน้อยตอบทันทีว่า

"ก็ฉันเห็นพ่อทำแก่ปู่และย่าอย่างนี้นี่จ๊ะ เมื่อพ่อเอาอาหารไปให้ท่านกิน พ่อมิได้ใส่ในถ้วย ชาม หรือจาน เหมือนที่เรากินกันบนเรือน แต่กลับใส่ลงในรางไม้ ฉันก็คิดว่าจะต้องทำตามอย่างที่พ่อทำมาเพื่อรักษาธรรมเนียมของตระกูลวงศ์เรา ครั้นจะรอทำรางในภายหน้า ก็เกรงว่าถ้าปู่ย่าตายไปก่อนรางเก่าอันนี้จะสูญหายไป ฉันทำขึ้นใหม่ จะไม่เท่าขนาดเดิมที่พ่อทำไว้ จึงต้องการจะทำในตอนนี้ เพื่อวัดขนาดและให้มีลักษณะเหมือนอย่างที่พ่อทำ"

ฯลฯ

ขอสรุปนิทานชาดกเรื่องนี้ว่า

“การกระทำทุกอย่างของพ่อแม่ เหมือนสร้างแบบหรือทำแบบให้ลูกประพฤติตาม

เคารพ กตัญญู กตเวที ต่อบิดามารดาตน ผลนั้นจะสนองให้ลูกได้ประพฤติเยี่ยงเราต่อไป

ถ้าชั่วช้าทารุณ เนรคุณ ต่อผู้ให้กำเนิด ลูกซึ่งเห็นแบบจากเราแล้ว ก็จะกระทำเยี่ยงนั้นตอบแก่เราในอนาคตแน่นอน”

น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา อนุตปฺปติ

ทำกรรมใดแล้วร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำแล้วนั้นไม่ดี

บทที่ ๓๖

"นกกระเรียนแก่ ในหนองน้ำที่แห้ง"

พระพุทธเจ้าทรงยกบุคคลบางคนเปรียบว่า คล้ายนกกระเรียนแก่ ซึ่งยืนจ้องอยู่ในหนองน้ำที่แห้ง มีอธิบายว่า "นกกระเรียนแก่ กำลังวังชาล้าถอย บินไปมาไม่ได้คล่อง ไม่ว่องไว ทั้งไปได้ไม่ไกล จึงต้องยืนจ้องจับหาปลากินเพื่ออิ่มท้องกันตายไปวันหนึ่ง ๆ ในหนองน้ำที่ตื้นเขินเป็นประจำ"

หนองน้ำที่ตื้น มีน้ำขังเพียงน้อยเพราะแห้งขอดเกือบทั้งหนอง กุ้ง ปลา ย่อมไม่มีเหลืออยู่ในหนองนั้น เช่นนี้ นกกระเรียนแก่ย่อมไม่ได้เหยื่อ จะต้องยืนหิวโซเพราะอดอาหาร ข้อนี้มีอุปมาฉันใด

คนบางคนทำตัวเป็นนกกระเรียนแก่ ยามที่ยังหนุ่มสาวมีกำลังแข็งแรง ว่องไว แต่ไม่เอาใจใส่ทำมาหากิน ไม่รู้จักรวบรวมเงินทองไว้เลี้ยงตัวเมื่อยามแก่ ครั้นล่วงกาลผ่านพ้นวัยนั้นไป กลายเป็นคนชราอวัยวะมือเท้าทั้งหลายไม่อยู่ในอำนาจ ไร้เรี่ยวแรง อ่อนกำลัง สติปัญญา

เฉื่อยชาลง แต่ยังมีชีวิตอยู่ จำเป็นจะต้องกินเพื่อพยุงสังขารต่อไป คนเช่นนี้จึงคล้ายนกกระเรียนแก่ที่ต้องยืนแซ่วอยู่ในหนองน้ำแห้ง เพราะไม่รู้จะหากินได้อย่างไรฉันนั้น

พึงดูตัวอย่างมดเล็ก ๆ ที่สะสมอาหารเอาไว้กินในยามกันดาร คนแท้ ๆ ซึ่งมีทั้งกำลังกายทั้งกำลังสติปัญญา น่าที่จะพยายามเร่งรีบประกอบอาชีพทำงานให้เต็มที่ เพื่อสะสมทรัพย์ไว้เลี้ยงตัวในยามแก่ เพื่อมิให้วัยแก่ที่มาถึงตนต้องเป็นระยะของชีวิตอันเศร้าสร้อยลำบาก ดังนกกระเรียนแก่ซึ่งต้องยืนซบเซาอยู่ในหนองน้ำที่แห้ง ดังชี้แจงไปแล้ว

กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา

กาลเวลา ย่อมกลืนกินสรรพสัตว์กับทั้งตัวมันเอง

บทที่ ๓๗ "อย่าข้ามคนล้ม"

มีสุภาษิตบทหนึ่ง ความว่า "ไม้ล้มข้ามได้–คนล้มอย่าข้าม" สุภาษิตบทนี้ มีอธิบายว่า ไม้ไม่มีชีวิตจิตใจ เมื่อล้มลงจะข้ามก็ควร ภัยไม่เกิดเพราะข้ามไม้เช่นนั้น ส่วนคนที่ล้ม อย่าข้ามเขา เพราะคนแม้จะล้มแล้วก็จริง แต่เรี่ยวแรงกำลังเขายังเหลืออยู่บ้าง และเขายังมีจิตใจอยู่ คนจึงไม่ควรหมิ่นคนด้วยกัน โดยอย่าข้าม คืออย่าดูถูก อย่าเหยียดหยามคนที่ล้ม เพราะเขาอาจเป็นภัยต่อเราในวันหน้า ทั้งนี้เพราะเรื่องของคนเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน ดังโบราณสอนไว้ว่า "ชั่ว ๗ ที–ดี ๗ ครั้ง" เป็นต้น ซึ่งเรื่องนี้ มีคำสอนปรากฏอยู่ในธรรมนิติเกี่ยวกับเรื่องไม่ให้ดูหมิ่นคนด้วยกัน ความว่า

หีนปุตฺโต ราชมจฺโจ

บุตรคนตระกูลต่ำ ถ้าวาสนาส่ง อาจเป็นราชอำมาตย์ก็ได้

พาลปุตฺโต จ ปณฺฑิโต

บุตรคนโง่ ถ้าหากเพียรเล่าเรียน อาจเป็นบัณฑิตก็ได้

อธนสฺส ธนํ พหุํ

คนยากไร้ทรัพย์ อาจกลับเป็นเศรษฐีก็ได้

ปุริโส มา จ มญฺญตฺถ

ฉะนั้น คนอย่าเพ่อดูหมิ่นคน ดังนี้ ฯ

เรื่องของคน เป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง คือไม่แน่นอน ไม่คงที่ต้องหมุนเวียนสลับกันไปทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งสุข ทั้งทุกข์ เยี่ยงนี้ตลอดกาลนาน

ฉะนั้น คนจึงไม่ควรหมิ่นคน แม้ว่าผู้นั้นจะประสบความทุกข์ หรือต้องรับภัยพิบัติอย่างร้ายแรงอันเห็นอยู่เฉพาะหน้า เพราะเขาอาจโด่งดังรุ่งเรืองขึ้นใหม่ดีกว่าเราในอนาคตก็ได้ ดังที่โบราณท่านสอนไว้ว่า "ไม้ล้มข้ามได้–คนล้มอย่าข้าม" ดังนี้

ผาติ กริยา อวิเหฐยํ ปรํ

ควรทำแต่ความเจริญ อย่าเบียดเบียนเขา

บทที่ ๓๘ "แม่ปูสอนลูก"

ทุกท่าน คงยังจำนิทานสุภาษิตเรื่อง "แม่ปูสอนลูก" ได้ เรื่องย่อ ๆ มีว่า :–

"แม่ปูตัวหนึ่ง เห็นลูกเดินไม่ตรง อยากจะให้ลูกเดินตรง ๆ จึงสอนลูกว่า ทำไมเจ้าจึงเดินยักย้ายเช่นนั้น จงเดินใหม่ให้ตรง ๆ

ลูกปูจึงย้อนถามแม่ว่า แม่สอนให้ฉันเดินตรง ๆ นั้นจะเดินได้อย่างไร เพราะแม่เองก็เดินไม่ตรงให้ฉันเห็นอยู่ทุกวัน"

นิทานเรื่องนี้มีคติย่อ ๆ ว่า "อย่าสอนผู้อื่นในเรื่องที่ตนทำไม่ได้"

การสอนคน แนะนำคนนั้น แม้จะเป็นเรื่องดีโดยมุ่งที่จะให้ผู้รับการสอนเป็นคนดีก็จริง แต่ผู้สอนเขาควรคิดย้อนพิจารณาถึงตนเองก่อนว่า ตนปฏิบัติได้ดังที่สอนที่แนะนำผู้อื่นหรือเปล่า? มิฉะนั้นคำสอนของตนย่อมไร้ผล ซ้ำจะเป็นที่ขบขันของผู้ถูกสอนได้

พ่อ ที่กลับบ้านไม่ตรงเวลา เถลไถลไม่ห่วง ไม่คิดถึงลูกเมียที่บ้านซึ่งตั้งใจรอคอย จะสอนลูกของตนให้เป็นคนตรงต่อเวลาได้อย่างไร?

แม่ ซึ่งจู้จี้ขี้บ่น มีแต่เรื่องพูดเพ้อพร่ำไม่ขาดปาก จะเป็นตัวอย่างให้ลูก ๆ พูดจาเป็นสาระ ไม่เพ้อเจ้ออย่างไรได้?

และเช่นกัน ครูอาจารย์ซึ่งไม่ได้ตั้งใจเสียสละสอนศิษย์เพื่อถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์ด้วยหวังดีเต็มที่ตามความรู้ของตน เพียงสอน ๆ ให้หมดเวลาตามหน้าที่ไปวันหนึ่ง ๆ จะเป็นตัวอย่างให้ศิษย์ตั้งใจเรียนด้วยความสนใจได้อย่างไร? นอกจากจะเรียนสักแต่ว่าเรียนเท่านั้น

แม่ปู ซึ่งเดินไม่ตรง ย่อมเป็นตัวอย่างให้ลูกปูพลอยเดินไม่ตรงตามไปด้วย ปรับปรุงตนเองให้ดีเสียก่อน คำสอนของตนย่อมมีค่า สอนเขาได้อย่างไร ปฏิบัติให้ได้อย่างนั้น ย่อมเป็นการพิสูจน์ให้ผู้ได้รับคำสอนเห็นคุณค่าแห่งคำสอนได้ดี โดยไม่ต้องเสียเวลาพร่ำสอนเขาบ่อย ๆ อย่างไร้ความหมาย

อตฺตานญฺเจ ตถา กยิรา ยถญฺญมนุสาสติ

ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น

บทที่ ๓๙ "ให้ในสิ่งที่เขาต้องการ"

ฝนตกลงในที่ลุ่ม ซึ่งสมบูรณ์ด้วยน้ำ จนน้ำนองเจิ่งทั่วทั้งผืนนา เพราะมากเกินต้องการไปแล้ว ย่อมไม่มีประโยชน์เพิ่มเติมแก่ต้นข้าว และไม่เป็นที่ยินดีของชาวนา แต่ทำให้ผู้เป็นเจ้าของต้นข้าวต้องเป็นทุกข์เกรงไปว่า ถ้าฝนตกหนักซ้ำลงมาอีก ต้นข้าวที่ตนปักดำและหว่านเอาไว้จะถูกน้ำท่วมจนตายไปหมด

แต่ว่า ที่ใดซึ่งแห้งแล้งกันดารน้ำ ยิ่งเป็นที่นาดอนขาดน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวด้วย "เจ้าประคุณเอ๋ย คุณพระคุณเจ้าช่วยด้วยเถิด ขอให้ฝนตกหนักลงมาโปรดต้นข้าวซึ่งกำลังเหี่ยวจวนจะแห้ง เพื่อให้ชุ่มชื่นงอกงามต่อไป จนได้เก็บเกี่ยวรวงเข้ายุ้งฉางด้วย" ชาวนาผู้ประสบความแห้งแล้ง ต่างภาวนาขอให้ฝนตกเช่นนี้ และเมื่อฝนตกลงมาจริง ๆ ย่อมปลาบปลื้มดีใจ อุตส่าห์ยืนกรำฝนมองดูต้นข้าวซึ่งได้ฝน คล้ายจะพูดกับต้นข้าวในนาตนว่า "ต่อไปนี้เจ้าจะสดชื่นงอกงามไม่เหี่ยวแห้งอีกแล้ว"

"ต้นข้าวที่แห้งเมื่อได้ฝนชุ่มก็กลับสดชื่น งอกงาม แต่ชาวนา

กลับเบิกบานใจเสียยิ่งกว่าต้นข้าวเป็นไหน ๆ เพราะได้สิ่งที่ต้องการคือ "ฝน" อันใฝ่ฝันเรียกหาอยู่ทุกวัน"

ฝนที่ตกลงในที่ดอน ย่อมเป็นที่ยินดีของคน แต่ตกลงในที่ลุ่มซึ่งสมบูรณ์ด้วยน้ำแล้ว นอกจากจะไม่มีผู้ยินดี เขายังหวั่นเกรงไปว่าน้ำจะมากเกินไปจนท่วมนาอีกด้วย

จงเอาอย่างฝนซึ่งตกลงในที่ดอนเถิด คือจะให้สิ่งใดแก่ใคร พยายามเลือกให้เฉพาะที่เขาต้องการ เพราะให้เขาไปแล้วเป็นบุญด้วย เป็นคุณด้วย ผู้รับจะได้ประโยชน์อย่างพอใจที่สุด อย่าทำตัวอย่างฝนตกลงในที่ลุ่ม คือเมื่อเขาไม่ต้องการ ไม่ขอร้อง ก็อย่าให้ อย่าช่วย และอย่ากังวลกับเขาด้วย การให้เขา ช่วยเขา เราเสียของ เสียแรงไปแล้ว แต่ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นบุญคุณอย่างไรทั้งสิ้น ซ้ำบางครั้ง เราผู้ให้อาจต้องเสียใจอีก โดยผู้รับไม่เห็นเจตนาดี และกลับมีปฏิกิริยาตอบในทางตรงกันข้าม ทำให้เราต้องชอกช้ำใจ ทั้งนี้ "เพราะเราให้ในสิ่งที่เขาไม่ต้องการ" จึงคล้ายฝนตกลงในที่ลุ่ม ฉะนั้น เมื่อจะให้ ก็จงพยายามให้เฉพาะผู้ต้องการ และสิ่งที่เขาต้องการ จึงจะเป็นการให้ที่ถูกใจผู้รับ

อนุปาเยน โย อตฺถํ อิจฺฉติ โส วิหญฺญติ

ผู้มุ่งประโยชน์โดยไร้อุบาย ย่อมลำบาก

บทที่ ๔๐ "ดับทุกข์ให้น้อย"

เมื่อวานนี้ หรือวันก่อน ๆ เรารู้สึกวุ่นวายเดือดร้อนใจ จนหมดความสุขไปชั่วระยะหนึ่ง เพราะถูกผู้อื่นดูหมิ่น ล่วงเกิน พูดจาก้าวร้าว นินทา แสดงกิริยากระทบกระทั่งทำให้ต้องขุ่นเคืองใจ หรือก่อเรื่องทำให้เราต้องได้รับความละอายอย่างมาก ฯลฯ เป็นต้น

เรื่องแต่ละเรื่องเหล่านั้น ทำให้เราเจ็บใจ เสียใจ แค้นใจ และทุกข์ระทมอย่างสาหัส หากระงับใจไว้ไม่ได้ ต้องสนองตอบแก่คนที่ก่อเรื่องให้เราอย่างรุนแรง สมกับที่เขาทำให้เราต้องกระทบกระเทือนใจ อันจะเป็นเรื่องยุ่งยาก เดือดร้อน วุ่นวายอย่างยิ่งใหญ่ต่อไปอีก

กิริยาที่อดกลั้น คือ ข่มใจไว้ได้ อดทนไว้ ไม่วู่วาม ไม่แสดงความร้ายกาจออกไปเมื่อกระทบอารมณ์อันไม่พอใจเป็นความดี เป็นการปฏิบัติธรรม คือ มีขันติประจำใจ ดีแล้วที่เราเอาธรรมมาเป็นเครื่องหักห้ามใจไว้ได้ แม้ว่าจะปฏิบัติธรรมโดยไม่รู้ตัว

เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่เรา แม้ล่วงเลยไปแล้ว แต่ถ้าเราเก็บเอามาคิดอีก ก็ย่อมทำให้ต้องขุ่นเคืองขึ้นมาอีก เขาด่าเราครั้งหนึ่ง เรา

คิดหนึ่งครั้ง ก็เหมือนถูกด่าเพียงครั้งเดียว ถ้าคิดถึง ๑๐ ครั้ง ก็ย่อมคล้ายถูกด่า ๑๐ ครั้ง ฉะนั้น ความทุกข์ใจ ความเดือดร้อนใจ ย่อมเกิดแก่เรามากเกินกว่าเหตุ เป็นการเพิ่มทุกข์แก่ตนเองให้มากขึ้น

พยายามดับทุกข์ที่มีให้น้อยลงเถิด เพราะพระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้สาวกทั้งมวลปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ ลดทุกข์ให้เบาบางลง ทุกข์ประจำสังขารดับยาก เช่นเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่ทุกข์ซึ่งเกิดเพราะผู้อื่นเป็นเหตุ เช่นเรื่องมีผู้ทำให้เราต้องขุ่นเคือง เจ็บใจ ช้ำใจ ฯลฯ เหล่านี้ เป็นสิ่งดับได้ถ้าเราต้องการจะดับ ซึ่งดับด้วยการไม่คำนึงถึงเรื่องที่ล่วงแล้ว ไม่เก็บอารมณ์อันไม่พอใจในอดีตมานึกคิดอีก และไม่ติดใจถือโทษผู้ที่ล่วงเกินเรา

เพียงข่มใจและปฏิบัติตัวให้ได้ เกี่ยวกับรู้จัก ปล่อย วาง ให้ใจว่าง เท่านี้เอง ทุกข์เก่าที่กัดกินใจให้วุ่นวายแต่วันก่อน ๆ ก็ย่อมลดลงทั้งจะว่างเว้นจากศัตรูผู้มุ่งร้ายต่อกันอีก ทำให้เกิดความเบาใจ เป็นความสุขแก่ตนได้บ้าง อันจะเป็นพลังให้ปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ตนเองอย่างเต็มที่ และลดความทุกข์จรต่าง ๆ นั้นได้หมดสิ้นด้วย

อตีตํ นานฺวาคเมยฺย

ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว

บทที่ ๔๑ "ถ่านไฟ"

ถ่านไฟ แม้เป็นวัตถุจำเป็นจะต้องใช้ เพื่อหุงต้มอาหารบริโภคก็ดี อาศัยผิงให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกายก็ดี แต่ผู้ใช้ต้องระวังตัวในเมื่อต้องจับ เพราะถ้าถ่านกำลังร้อน ถูกมือ เท้า ก็ย่อมไหม้พองและเจ็บปวด ถึงดับเย็นสนิทแล้วถูกเข้าก็เปื้อนตัว ต้องชำระล้างให้หมดดำหายสกปรก ข้อนี้ฉันใด

ทุรชน หรือ ทรชน คือคนชั่วก็มีลักษณะคล้ายถ่านไฟ ฉันนั้น กล่าวคือ คนชั่วซึ่งนิยมประพฤติทุจริต มีนิสัยร้ายกาจ เลวทราม ผู้ใดคบค้าสมาคมด้วยใกล้ชิด ขนาดร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมการงาน เกี่ยวข้องด้วย ก็ย่อมจะติดนิสัยกลายเป็นคนชั่วตามทรชนนั้น และต้องเดือดร้อนลำบากในภายหลัง ดังเอามือถูกถ่านไฟที่ยังร้อนอยู่

หรือแม้จะไม่คบใกล้ชิดขนาดนั้น เพียงแต่พอใจและนิยมเป็นมิตรกับพาลชน ก็ย่อมเสียชื่อเสียงโดยถูกกัลยาณชนตำหนิติเตียนว่าเป็น

พวกพ้องกับคนชั่ว เหมือนต้องเปื้อนเปรอะเพราะถูกต้องถ่านไฟที่ดับสนิทแล้ว ทรชนคนชั่ว มีลักษณะเช่นเดียวกับถ่านไฟ เช่นนี้

ผู้ที่ใช้ไฟ แม้ขาดถ่านไฟไม่ได้ แต่ต้องระวังตน ไม่หยิบ ไม่จับถ่านง่าย ๆ ทั้งถ่านไฟที่ยังร้อน ทั้งถ่านไฟที่ดับแล้ว เพื่อไม่ให้ต้องปวดเจ็บหรือเปื้อนเปรอะมือ

ทุกคนที่ต้องคบกับคน จึงจำต้องระมัดระวังตน โดยอย่ายอมคบกับทุรชนเป็นอันขาด และไม่ควรสนิทสนมด้วยกับคนเช่นนั้นจนเป็นที่รังเกียจของคนดีทั่วไป

จงจำให้สำคัญว่า "ทุรชนคือถ่านไฟ" ขึ้นชื่อว่าถ่านไฟ จะร้อนหรือเย็น ก็ย่อมต้องระวังเมื่อเข้าใกล้ทั้งนั้น

ทุกฺโข พาเลหิ สงฺคโม

สมาคมกับคนพาล นำทุกข์มาสู่ตน

บทที่ ๔๒ "สมบัติพระเจ้าจักรพรรดิ"

โบราณได้พรรณาสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิซึ่งเป็นเจ้าโลก ว่าทรงพรั่งพร้อมด้วยรัตนะคือแก้ว ๗ ประการ ได้แก่

๑. จักรรัตนะ จักรแก้ว

๒. หัตถิรัตนะ ช้างแก้ว

๓. อัสสะรัตนะ ม้าแก้ว

๔. มณีรัตนะ แก้วมณี

๕. อิตถีรัตนะ นางแก้ว

๖. คหปติรัตนะ ขุนคลังแก้ว

๗. ปริณายกรัตนะ ขุนพลแก้ว

เมื่อสมบูรณ์ด้วยรัตนะทั้ง ๗ ประการนี้ครบครัน พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงสามารถแผ่พระเดชให้กว้างขวางไปได้ตลอดทั่วทุกทิศ และทรงพรั่งพร้อมด้วยราชสมบัติอันทรงประสงค์ทุกประการ

ทุกคน ถ้าจะเปรียบว่าตนเป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็ย่อมเป็นได้ทั้งสิ้น เพราะต่างมีรัตนะคือแก้ววิเศษประจำตัวครบถ้วนทั้ง ๘ ชนิด กล่าวคือ :–

อิริยาบถทั้ง ๔ ของเรา ซึ่งเคลื่อนไหว เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นปกติได้สะดวก เสมือนจักรรัตนะ คือจักรแก้ว

เท้าทั้งคู่ ซึ่งพาร่างกายไปในที่ต่าง ๆ ตามประสงค์ได้ เสมือนช้างแก้วและม้าแก้ว

ดวงตาทั้งคู่ ซึ่งสามารถมองสิ่งทั้งปวงได้ให้เห็นชัดเจน เสมือนมณีรัตนะ คือแก้วมณี

สกลกายอันเป็นที่รัก เสมือนเป็นนางแก้ว

มือทั้งสองซึ่งต้องทำงานเพื่อให้เกิดรายได้แก่ตน เสมือนเป็นขุนคลังแก้ว

ส่วนปากและลิ้น ซึ่งใช้เจรจา เสมือนเป็นขุนพลแก้ว

ร่างกายและอวัยวะแต่ละอย่างเปรียบได้ว่าเป็นมณีรัตนะ คือแก้ววิเศษ ดังนี้

ทุกคนควรภูมิใจว่าตนมีแก้ววิเศษ คล้ายมีสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิอยู่ในตัวแล้ว จงพยายามใช้รัตนะที่มีเพื่อปกครองบ้านเมืองคือตัว

ของตัวเองซึ่งมีอาณาเขตจำกัด เพียงกว้างศอก ยาววา หนาคืบ ให้รุ่งเรืองและผาสุกโดยไม่ใช้ของดีที่มีในตนในทางที่ผิด หรือชั่วช้า ก็ย่อมจะแผ่เดชานุภาพด้วยมีผู้เคารพ นับถือ ยกย่อง และสรรเสริญว่า เมืองคือร่างกายเรา เป็นบ้านเมืองดี มีความรุ่งเรือง ผิดกว่าจักรพรรดิอื่น ๆ ซึ่งมีรัตนะครบครันแล้วแต่ต้องเสียเมือง โดยถูกผู้มีอำนาจเหนือกว่ายึดเอาเมืองนั้นไปคุมขังไว้ในคุกตะรางหรือในอบายเป็นที่สุด

สจิตฺตปริยายกุสลา ภเวยฺยํ

พึงเป็นผู้ฉลาดในกระบวนจิตของตน

บทที่ ๔๓ "เชื่อตามพระ"

เจ้าก็ดี ผีก็ดี หรือสิ่งที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์มีอำนาจอันจะดลบันดาล สุข ทุกข์ ให้แก่คนได้ และมีผู้นิยม เชื่อถือบูชาสักการะเพื่อปรารถนาความจำเริญแก่ตน เรื่องดังกล่าวจะเท็จจริง ควรเชื่อ ไม่ควรเชื่อประการใด ของดเสียไม่กล่าวให้แสลงใจคน เพราะผู้ที่เชื่อในเรื่องเช่นนี้อยู่แล้วย่อมกลับใจได้ยาก และผู้ที่ไม่เชื่อถือเป็นทุนเดิมก็เป็นเรื่องของเขา ทุกคนย่อมมีเสรีในการเชื่อหรือไม่เชื่อโดยบังคับกันไม่ได้

แต่ถ้ากล่าวตามคำสอนของพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สุข ทุกข์ ดี ชั่ว เหล่านี้เป็นเรื่องของตนเอง โดยมีคำสอนปรากฏอย่างชัดเจนมากมาย เช่น :–

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว,

ทำบาปไว้ ย่อมเดือดร้อนเอง,

ไม่ได้ทำบาป ย่อมไม่ต้องเดือดร้อน และ

ความบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองเป็นเรื่องของตนเอง

ผู้อื่นจะทำให้ตนบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองหาได้ไม่

ปัญหาจึงมีว่า "เราจะเชื่อเจ้า เชื่อผี หรือเชื่อพระ?" เพราะพระไม่ใช่ผี และผีไม่ใช่พระ เชื่อผี ก็มีความสุขตามประสาผี แต่เชื่อพระ ย่อมมีความสุขตามเยี่ยงพระได้

ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ

หว่านพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น

บทที่ ๔๔ "ขุมทรัพย์"

ครั้งโบราณ เมื่อมีงานผูกพัทธสีมา คือฝั่งลูกนิมิตตามโบสถ์วัดต่าง ๆ ผู้นับถือพุทธศาสนานิยมเอาเงินทองตลอดจนเพชรนิลจินดาของมีค่าฝั่งลงในหลุมนิมิตด้วย โดยเข้าใจว่า "ได้ฝั่งทรัพย์ของตนไว้ในพุทธศาสนาแล้ว จะได้อานิสงส์ขุมทรัพย์เกิดแก่ตนในอนาคตต่อไป" เรื่องนี้มีหลักฐานอันเห็นได้ในปัจจุบัน เช่น เมื่อมีการปฏิสังขรณ์โบสถ์และขุดลงตรงหลุมนิมิตเดิม มักได้เงินทองของมีค่าซึ่งคนแต่ครั้งก่อนได้ฝั่งไว้ในหลุมนั้นเนือง ๆ

ความจริง ขุมทรัพย์นั้นไม่ได้อยู่ที่ไหน อยู่ในตัวของคนทุกคนนี่เอง และมีทั้งขุมทรัพย์ใกล้ ทั้งขุมทรัพย์ไกล

ขุมทรัพย์ใกล้ อันจะขุดหาเอามาใช้สอยได้ในปัจจุบัน ได้แก่วิชาความรู้ ซึ่งจะเกิดได้ด้วยการศึกษาเล่าเรียนเป็นเบื้องต้น คนมีวิชาติดตัวแล้ว ย่อมสามารถใช้วิชาเลี้ยงตัวเองให้มีทรัพย์สินได้ การศึกษาและ

การตั้งใจประกอบอาชีพ จึงชื่อว่าเป็นขุมทรัพย์ เพราะขุดขนเอาสมบัติมาไว้กินได้ตลอดไป และเป็นขุมทรัพย์ที่ใกล้ คืออยู่ในตัวเอง

ส่วนขุมทรัพย์ไกลนั้น มีไว้เพื่ออาศัยเลี้ยงตัวในภายหน้า ได้แก่บุญกุศลที่ตนทำไว้แล้ว บุญเท่านั้นที่จะบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนต่อไป โดยอำนวยสมบัติให้สำเร็จดังปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นมนุษยสมบัติ ทิพยสมบัติ ตลอดจนนิพพานสมบัติ เพราะสมบัติทุกประการเกิดได้ด้วยอำนาจของบุญ บุญที่บุคคลได้กระทำไว้แล้วเองจึงเสมือนเป็นขุมทรัพย์ แต่เป็นขุมทรัพย์ไกล ซึ่งจะส่งผลให้ผู้บำเพ็ญในอนาคต

ขุมทรัพย์นั้น มีอยู่แล้วในตัวของทุกคน จงสร้างขุมทรัพย์ เพื่อความสุขแก่ตนเองเถิด

สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย

ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้

บทที่ ๔๕ "ดอกทองกวาว"

ต้นทองกวาว เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งซึ่งมีลำต้นใหญ่และมีดอกเป็นสีแดงสดสวยงดงาม แต่ว่าดอกทองกวาวนั้น ไม่มีกลิ่น ไร้ความหอม มีแต่ความสวยเพียงน่าชม น่ามอง เท่านั้นเอง

นักปราชญ์แต่ครั้งก่อน ยกบุคคลบางคนมาเทียบว่า "คล้ายดอกทองกวาว" ดังมีปรากฏในคัมภีร์โลกนิติ ความร้อยแก้ว ว่า :–

"บุรุษที่สมบูรณ์ด้วยรูป และตั้งอยู่ในวัยหนุ่ม เกิดในตระกูลมั่งคั่งไพศาล แต่เป็นผู้ปราศจากวิชาและศิลปะย่อมไม่เหมาะสม คล้ายดอกทองกวาวที่งดงามแต่ปราศจากกลิ่น ฉะนั้น"

จากเรื่องที่ยกมาอ้าง ส่องให้เห็นความชัดถึงราคาของคนได้ว่า "รูปสมบัติก็ดี ทรัพย์สมบัติก็ดี หาเป็นราคาของคนไม่ วิชา คือความรู้ และศิลปะ คือความสามารถที่มีในตัว เป็นต้น อันเรียกว่าคุณสมบัติต่างหากเป็นเครื่องหนุนให้คนมีราคา"

ฉะนั้น ผู้ฉลาดจึงสร้างตนเองเป็นไม้อื่น ๆ ซึ่งแม้จะมีลำต้นต่ำเตี้ย ไม่สูงใหญ่ แต่เป็นไม้มีดอกหอม ไม่ทำตัวเป็นดอกทองกวาว เพราะถึงลำต้นจะใหญ่โต มีดอกงามเปล่า ๆ แต่ไม่มีกลิ่นให้ชื่นชมได้เลย ด้วยการสร้างตัวเองให้เจริญด้วยความรู้ และสามารถในศิลปะ แล้วแสดงผลของวิชาและศิลปะให้ปรากฏ จนเป็นที่เลื่องลือนิยมสรรเสริญของผู้รู้ทั่วไป ซึ่งความนิยมยกย่องอันได้รับจากผู้อื่นนั้น เป็นหลักประกันรับรองว่า "ตัวเป็นผู้มีราคา ถ้าจะเปรียบเป็นดอกไม้ ก็เป็นดอกไม้ที่เลิศด้วยกลิ่น ต่างจากดอกทองกวาว ซึ่งงามเฉพาะสีสรรภายนอกเท่านั้นเอง แต่ไร้กลิ่นประทับใจให้คนนิยม"

สุวิชาโน ภวํ โหติ

ผู้รู้ดี เป็นผู้เจริญ

บทที่ ๔๖ "เคารพท่าน"

เคารพ คือกิริยาที่นอบนบนับถือในท่านผู้ทรงคุณความดีหรือมีพระคุณแก่ตน คนที่รู้จักเคารพผู้อื่น แสดงว่าไม่เป็นผู้กระด้าง ไม่โอหัง ไม่ทะนงตน คุณข้อนี้เป็นการประกาศอัธยาศัยให้ปรากฏว่า เป็นคนดีจึงรู้จักเคารพคน เพราะคนชั่วซึ่งมีอัธยาศัยทราม หามีความเคารพผู้อื่นที่ทรงความดีหรือมีพระคุณแก่ตนไม่

การเคารพผู้ควรเคารพ เมื่อแสดงไปแล้วหาใช่เป็นเพียงกิริยาอันผ่านพ้นล่วงเลยไปไม่ พิจารณาให้ดีจะเห็นว่าให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองหลายประการ ดังนี้ :–

๑. ทำให้สำนึกตัวได้ว่า ผู้ที่เจริญด้วยคุณความดียิ่งกว่าตนยังมีอยู่อีก จะได้พยายามทำตนให้เป็นคนดีเยี่ยงท่าน เพื่อได้รับความเคารพจากผู้อื่นในภายหลัง

๒. เป็นการทำลายมานะ คือความถือตัว ว่าดีวิเศษกว่าผู้อื่น เมื่อทำลายมานะได้แล้ว ย่อมเห็นข้อปฏิบัติอันควรปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงตนให้ดีขึ้น ประณีตขึ้น โดยลำดับ

๓. เป็นการผูกใจให้ผู้ใหญ่เมตตาปรารถนาดี ไม่ชิงชัง และประกาศความไม่เป็นศัตรูให้ปรากฏ

๔. เป็นการอนุวัตร คือประพฤติตามธรรมเนียมอันดี ซึ่งบัณฑิตยชนบัญญัติไว้

๕. เป็นเหตุให้รู้จักประมาณตน ไม่เห่อเหิม ไม่โอหัง หรือกระด้าง ทะนงตน

เมื่อเราเคารพผู้ควรเคารพ ย่อมได้รับประโยชน์แก่ตนเองเป็นการตอบแทนดังชี้แจงมา จึงควรตระหนักในความเคารพโดยทั่วกัน

คารโว จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

ความเคารพเป็นอุดมมงคล

บทที่ ๔๗ "พระราธะ"

เมื่อครั้งพุทธกาล มีพราหมณ์เฒ่าผู้หนึ่งชื่อ "ราธะ" ลูกหลานทอดทิ้งต้องอนาถามาอาศัยอยู่ในวัด ต่อมาอยากบวช แต่ไม่มีภิกษุรูปใดบวชให้ เพราะเห็นเป็นคนแก่มีอายุมาก เกรงว่าจะบวชเพื่อเกาะศาสนาอาศัยผ้าเหลืองคลุมร่างเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ ซึ่งไม่สามารถบำเพ็ญสมณธรรมให้บริสุทธิ์ได้ ราธะพราหมณ์จึงตรอมตรมใจเพราะผิดหวัง

วันหนึ่ง เวลาเช้า ราธะพราหมณ์ได้พบและเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ จึงกราบทูลเรื่องที่ตนมีศรัทธาจะบวช แต่ไม่มีภิกษุรูปใดช่วยจัดการให้ พระพุทธเจ้าทรงยกเอาเรื่องนี้เป็นเหตุ โดยตรัสถามในที่ประชุมสงฆ์ตอนเย็นวันหนึ่งว่า มีภิกษุรูปใดระลึกถึงคุณของพราหมณ์เฒ่าผู้นี้ได้บ้าง ?

พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า "ข้าพระองค์รำลึกถึงอุปการคุณของราธะพราหมณ์ได้ โดยพราหมณ์ผู้นี้เคยใส่บาตรข้าพระองค์ในวัน

หนึ่งด้วยข้าว ๑ ทัพพี ฉะนั้นข้าพระองค์จะรับเป็นภาระจัดการบวชให้ราธะพราหมณ์เอง เพื่อเป็นการปฏิการแก่พราหมณ์ผู้นี้"

พระพุทธเจ้าทรงประทานสาธุการ คือสรรเสริญความดีของพระสารีบุตรว่า พระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณคน และมีกตเวทีตอบแทนคุณผู้มีคุณแก่ตน

ปรากฏว่าพระราธะผู้บวชใหม่ แม้เป็นคนแก่ มีอายุมาก แต่ประพฤติเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย ไม่ดื้อดึง ยอมรับโอวาท และปฏิบัติตามคำสอนของพระเถระอย่างเคร่งครัด และเคารพพระสารีบุตรเป็นที่สุด ต่อมาได้บรรลุมรรคผลเบื้องสูงในพระพุทธศาสนาสมมุ่งหมาย

จากเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นคติสั้น ๆ ได้ว่า

"โลกมนุษย์จะดำรงได้ด้วยดี เพราะมนุษย์มีการเสียสละ ยอมเฉลี่ยความสุขของตนแก่ผู้อื่น และรู้จักตอบแทนคุณผู้มีคุณแก่ตนในภายหลัง"

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา

การรู้คุณคน และตอบแทนคุณคน เป็นเครื่องหมายของคนดี

บทที่ ๔๘ "น้ำใจ"

ร่างกายของคนและสัตว์อันเรียกว่าเป็นสังขารที่มีใจครอง ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ ประสมกัน คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ถ้าขาดธาตุใดธาตุหนึ่ง ก็ไม่ครบธาตุไม่เป็นตัวตนบริบูรณ์ได้

ในธาตุทั้ง ๔ นี้ ล้วนสำคัญด้วยกันทั้งนั้น ธาตุอื่น ๆ ขอยกไว้ จะกล่าว ณ ที่นี้เฉพาะธาตุน้ำเท่านั้น

น้ำ ตามสภาพเป็นของเหลว คือ ซึมซาบ เอิบอาบ และมีความเย็นเป็นลักษณะ คนและสัตว์มีน้ำอยู่ในตัวหลายอย่างทั้งนั้น เช่น เลือด เหงื่อ มูตร น้ำตา น้ำมัน เป็นต้น

ยังมีน้ำอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า "น้ำใจ" ซึ่งผิดกว่าน้ำอื่น ๆ ทั้งสิ้น เพราะน้ำอย่างอื่นมีไว้เพื่อประโยชน์เฉพาะเจ้าของร่าง แต่น้ำใจ มีไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

น้ำใจ คือนิสัยใจคอแท้ ๆ ของคน คนที่รู้จักนึกถึงผู้อื่น เรียกว่า 'มีน้ำใจ' แต่ผู้ใดมุ่งคิดเฉพาะตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่รู้จักคิดถึงผู้อื่นบ้าง เรียกว่าเป็นคน 'ไม่มีน้ำใจ' หรือ 'ขาดน้ำใจ'

เราจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงคนเดียวในโลกนี้ไม่ได้ ฉะนั้นควรมีน้ำใจ คือนึกถึงผู้อื่นบ้าง อย่ามุ่งคิดเอาแต่ประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง ดังที่เรียกกันว่า เป็นคนเห็นแก่ได้ หรือเห็นแก่ตนเอง เมื่อมีน้ำใจแก่เขา เขาก็ย่อมมีน้ำใจตอบ ขาดน้ำใจ ไม่มีน้ำใจต่อเขา เขาก็ย่อมขาดน้ำใจ ไม่มีน้ำใจแก่เราเช่นกัน

น้ำกิน น้ำใช้ นิยมน้ำจืด แต่น้ำใจคนจะจืดเหมือนอย่างน้ำธรรมดาไม่ได้ คนที่ดูดายไม่ยอมช่วยเหลือ ไม่สงเคราะห์ ไม่เกื้อกูลแก่ญาติมิตรพวกพ้องในเมื่อถึงคราวควรจะช่วยเหลือสงเคราะห์เขา ย่อมถูกเรียกว่าเป็นคนใจจืด ไม่มีรส คือไม่ให้ผู้อื่นเห็นคุณ และเก็บความรู้สึกนึกคิดไว้เพื่อระลึกถึงคุณ และตอบแทนบ้างในภายหลัง

เป็นคน จึงควรมีน้ำใจ และน้ำใจที่มีก็ควรปรุงแต่ง อย่าให้รสจืด เพื่อได้รับรสน้ำใจจากผู้อื่นบ้าง

สนฺโต สตฺตหิเต รตา

สัตบุรุษ ยินดีในการเกื้อกูลสัตว์

บทที่ ๔๙ "ทางชีวิต"

ทาง คือที่ซึ่งสัญจรนั้น มีอยู่หลายสาย เช่นสถลมารค ทางบก ชลมารคหรือชลมรรค ทางน้ำ อากาศมารค ทางอากาศ

รถ เกวียน เป็นต้น เป็นพาหนะนำไปในทางบก เรือ แพ เป็นพาหนะนำไปในทางน้ำ เครื่องบิน และยานอวกาศ เป็นพาหนะนำไปในอากาศ ที่กล่าวมานี้เป็นทางในทางโลก

ยังมีทางอีกหลายสาย เรียกว่า "ทางชีวิต" อันทุกคนจักต้องเดินไปสู่ทางเหล่านั้นอย่างแน่นอน ซึ่งจะไปในทางสายใด แล้วแต่กรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้เอง กรรมที่ทำไว้แล้ว เสมือนเป็นพาหนะเครื่องนำไปสู่ทางสายนั้น ๆ ซึ่งทางชีวิตมีอยู่ ๔ สาย ได้แก่ ๑. มนุษยมรรค ทางมนุษย์ ๒. สัคคะมรรค ทางสวรรค์ ๓. นิรยะมรรค ทางนรก ๔. อริยมรรค ทางพระอริยะ

มนุษยมรรค ทางมนุษย์ คือการกำเนิดเป็นมนุษย์ต่อไปอีกนั้น จักไปได้โดยบำเพ็ญมนุษยธรรม ได้แก่รักษากุศลกรรมบถ ๑๐ หรือศีล ๕ ให้เคร่งครัด คุณธรรมดังกล่าวนี้จะเป็นพาหนะนำไปสู่ความเป็นมนุษย์อีกต่อไป

สัคคะมรรค ทางสวรรค์ คือการกำเนิดในสุคติผู้จะไปสู่ทางสายนี้ จักไปได้โดยบำเพ็ญเทวธรรม ได้แก่มีหิริ ความละอายต่อบาปทุจริต โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต มีความเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ไม่เบียดเบียนคนและสัตว์ให้เดือดร้อน เป็นต้น คุณธรรมดังกล่าวจะเป็นพาหนะนำไปสู่ทางสวรรค์ได้

นิรยะมรรค ทางนรก คือการดำเนินในอบายภูมิต่าง ๆ ทางสายนี้ ไปได้ด้วยการประพฤติชั่ว หยาบคาย ทุจริต ไร้มนุษยธรรม และขาดเมตตาปรานีแก่คนอื่น สัตว์อื่น อกุศลต่าง ๆ ที่ประพฤตินั้นจะเป็นพาหนะนำไปสู่ทางนรกอย่างแน่นอน

อริยมรรค ทางพระอริยะ หรือทางนิพพาน ทางสายนี้ไปได้ด้วยการปฏิบัติตนตามมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งมีสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบเป็นข้อแรก จนถึงสัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบเป็นข้อสุดท้าย อริยมรรค ๘ ประการเป็นพาหนะนำไปสู่ทางอริยะ ทางนิพพานอย่างแท้จริง

ทางชีวิตมีอยู่ย่อ ๆ ๔ สาย แต่ละสายมีพาหนะเครื่องนำไปไม่เหมือนกัน ทุกท่าน ซึ่งจำต้องเดินทางต่อไป ควรเลือกทางที่จะไปและกำหนดจดจำข้อปฏิบัติอันคล้ายเป็นพาหนะนำไปสู่ทางนั้น ๆ ตามใจชอบเถิด

อฏฺฐงฺคิโก จ มคฺคานํ เขมํ อมตคามินํ

บรรดาทางทั้งหลาย ทางมีองค์ ๘ เป็นทางเกษม ให้ถึงอมตธรรม

บทที่ ๕๐ "สามวัย"

ชีวิตของคน ท่านแบ่งอายุออกเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะต้น ระยะท่ามกลาง และระยะสุดท้าย

ระยะต้นของชีวิต เรียกกันว่า "ปฐมวัย" คือวัยแรกเริ่ม มีกำหนดว่าตั้งแต่เริ่มเกิดจนถึง ๒๕ ปี

สำหรับระยะท่ามกลางของชีวิต เรียกกันว่า "มัชฌิมวัย" นับตั้งแต่อายุ ๒๕ ปีขึ้นไป จนถึง ๕๐ ปี

ส่วนระยะสุดท้ายของชีวิตนั้น เรียกกันว่า "ปัจฉิมวัย" นับตั้งแต่อายุ ๕๐ ปีขึ้นไปโดยลำดับ

นักปราชญ์ท่านสอนคนให้พยายามสร้างประโยชน์แก่ตัวเองตามวัยทั้ง ๓ ระยะ หรือ ๓ วัย คือ

ปฐมวัย ให้เร่งรีบศึกษาหาความรู้ใส่ตัว

มัชฌิมวัย ให้เร่งก่อร่างสร้างตัวและตั้งฐานะเป็นหลักฐานไว้

ปัจฉิมวัย ให้เริ่มสร้างคุณงามความดีใส่ตนให้มากที่สุด เพื่อ
เป็นเสบียงเครื่องเดินทางต่อไปของตน และเป็นตัวอย่างแก่อนุชนในภายหลัง

ผู้พลาดประโยชน์ตามวัยที่เป็น คือไม่หาสาระของชีวิตให้แก่ตนเองตามกำหนดแห่งวัย ย่อมต้องเสียใจและเสียดายเมื่อผ่านพ้นจากวัยนั้น ๆ แล้ว เช่นยังเป็นเด็กอยู่ ไม่สนใจต่อการศึกษา เติบโตขึ้นจะไม่มีวิชาความรู้เป็นเครื่องช่วยเลี้ยงตัวเอง ยามที่ยังมีเรี่ยวแรงกำลัง ไม่เร่งรีบสร้างฐานะ เมื่อหมดกำลังแล้ว ย่อมกลายเป็นคนอนาถา ถึงวัยใกล้ตายควรเร่งรีบทำบุญกุศล แต่กลับประมาทมัวเมาในเรื่องอื่น ๆ เสีย จะต้องโศกเศร้าสงสารตัวเองในเมื่อจวนจะสิ้นใจ

วัยสาม หรือ สามวัย เป็นระยะของการสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ ดังชี้แจงมา ฉะนั้นทุกท่านผู้มีอายุอยู่ในวัยใด จึงไม่ควรจะปล่อยให้วันเวลาล่วงเลยไปเปล่า ๆ เพราะไม่อาจเรียกเวลาหรืออายุที่เลยไปนั้นให้กลับคืนมาตั้งต้นชีวิตกันใหม่ได้

ขโณ โว มา อุปจฺจคา

ขณะอย่าได้ล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ประเมษฐ์การพิมพ์ 24-26 ซอยแสงอุทัยทิพย์ ถนนดินแดง 1 พญาไท กรุงเทพ
นายมนตรี อำไพพรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2521 โทร. 2510262